

**Enyhítő és súlyosbító körülmények megítélése a vagyon elleni  
bűncselekmények kapcsán 1920-1925 között, különös tekintettel  
a Debreceni Ítéltábla ítélkezési gyakorlatára**

(jelige: enyhítő és súlyosító körülmények)

## Tartalomjegyzék

|                                                                |           |
|----------------------------------------------------------------|-----------|
| <i>Bevezetés .....</i>                                         | <i>3</i>  |
| <i>I. Fejezet.....</i>                                         | <i>4</i>  |
| <i>I.1. Intézménytörténeti előzmények .....</i>                | <i>4</i>  |
| <i>I.2. Alkalmazott jog .....</i>                              | <i>5</i>  |
| <i>II. fejezet.....</i>                                        | <i>6</i>  |
| <i>II.1. Büntetés kiszabás a Csemegi- kódexben.....</i>        | <i>6</i>  |
| <i>II.2. Az enyhítő és súlyosbító körülmények.....</i>         | <i>11</i> |
| <i>III. fejezet.....</i>                                       | <i>16</i> |
| <i>III. 1. Büntetés kiszabás a gyakorlatban .....</i>          | <i>16</i> |
| <i>III.2. A törvényi szabályozástól való eltérés okai.....</i> | <i>20</i> |
| <i>III.3. Súlyosító körülmények értékelése.....</i>            | <i>32</i> |
| <i>IV. fejezet.....</i>                                        | <i>33</i> |
| <i>A fiatalkorúakra vonatkozó külön rendelkezések .....</i>    | <i>33</i> |
| <i>Záró gondolatok .....</i>                                   | <i>37</i> |
| <i>Bibliográfia: .....</i>                                     | <i>38</i> |

## Bevezetés

Kutatásom során az 1878. évi V. törvény, a magyar büntetőtörvénykönyv büntettekről és vétségekről vagyon elleni bűncselekményekre vonatkozó részét vizsgáltam, elsősorban abból a szempontból, hogy a bírói gyakorlat a büntetéskiszabásnál az e bűncselekményeknél mérvadó enyhítő és súlyosító körülményeket miként vette figyelembe.

Az általam vizsgálni kívánt időszak büntető-igazságszolgáltatás szempontjából sok érdekességet tartalmaz. Kiinduló időpontnak azért választottam 1920-at, mert a véget érő első világháború után két évvel állt helyre az alkotmányosság, így az igazságszolgáltatási rendszer már valamelyest stabilizálódott; 1925-ig pedig azért korlátoztam le, mert az erre az időszakra jellemző megnövekedett kriminalitásból adódóan a vagyon elleni bűncselekmények jelentős száma miatt, alapos vizsgálódásra csak az említett 5 évre vonatkozóan nyílt lehetőségem.

A dolgozatomat a megjelölt időszakban Törvényszékek által hozott vagyon elleni bűncselekményekre vonatkozó ítéletek, és másodfokon, a Debreceni Ítéltáblán ítéleteit illetve a témához kapcsolódó szakirodalom alapos feldolgozására alapoztam, ezért elsősorban a Hajdú Bihar Megyei Levéltár VII./ 2. b fonatjegyzékébe tartozó levéltári forrásokkal dolgoztam.

Az kétségtelen tény, hogy a háborúnak hatása van a kriminalitásra, mely nem csak a háború alatt, hanem a háború után is érződött, ezért nyilvánvaló, hogy a bűnelkövetők megítélésénél is jelentős hatással bírt. Így elsősorban arra kerestem a választ, hogy a háborúból és a korszak sajátosságaiból adódóan konkrétan melyek azok a körülmények, amelyek a bírákra hatva a büntetéskiszabásban megjelentek, mint enyhítő és súlyosító körülmények, és ez által milyen eltérések mutatkoztak a büntetéskiszabás törvényi szabályozása és a gyakorlat között.

A bűncselekményeknek nem csak a tárgyi, hanem az alanyi oldalát is vizsgálat alá vontam, abból a célból, hogy kimutathatóak-e társadalmi összefüggések a kriminalitás mögött.

## I. Fejezet

### I.1. Intézménytörténeti előzmények

Az ítélőtáblák intézménytörténeti előzményei egészen az ítélőmesterek protonotariális vándorbíráskodásáig nyúlnak vissza, melynek mintájára az 1723. évi XXX. törvénycikk intézményesítette a Kerületi táblákat, amelyből összesen négy működött az ország területén. Létrehozatalának célja a felsőfokú bíráskodás tehermentesítése volt, de ekkor még csak magánjogi perekben járhatott el.<sup>1</sup> A polgári átalakítások során ehhez a mintához nyúltak vissza, amikor is az 1868. évi LIV. törvénycikk értelmében felállításra került az Ítélőtábla, mely a fellebbviteli eljárást egyszerűbbé, gyorsabbá tette. Kezdetben, az országban csak két helyen, Pesten és Marosvásárhelyen, a későbbiekben a hatalmas ügyteher miatt még kilenc városban szerveződött; Debrecenben, Győrben, Kassán, Kolozsváron, Nagyváradon, Pécsen, Pozsonyban, Szegeden és Temesváron<sup>2</sup>. Így kialakult egy állandó, négyszintű, háromfokú rendes bírósági rendszer, amelynek keretein belül az Ítélőtáblák révén korszerű, decentralizált fellebbviteli fórum valósult meg.<sup>3</sup>

Az ítélőtáblák a királyi törvényszékeknek a fellebbezett ítéleteit vizsgálták felül - de a királyi törvényszékeknek a vizsgálat megindítását, vagy folytatását elrendelő határozata tekintetében nem volt jogköre -, illetve teljes ülésben eljárva elvi jelentőségű jogkérdésekben is dönthetett.<sup>4</sup> Döntéseik ellen a Kúriához lehetett fellebbezni, kivéve azokat az ítéleteket, ahol a királyi törvényszék vád alá helyező határozatát hagyta helyben.

A Debreceni Királyi Ítélőtábla kerületéhez kezdetben a debreceni, máramarosszigeti, nyíregyházi, szatmárnémeti és zilahi törvényszékek területei tartoztak,<sup>5</sup> azonban a Trianoni

---

<sup>1</sup> BÓNIS GYÖRGY: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*, Budapest, Levéltárak Országos Központja, 1961. 67.

<sup>2</sup> 1890. évi XXV. törvénycikk *A királyi ítélőtáblák és királyi főügyészségek szervezéséről* 1. §, Magyar Törvénytár 1889-1891. évi törvénycikkek, Márkus Dezső (szerk.), Budapest, Franklin Társulat, 1897., 312-318., ANTAL TAMÁS: *Az Ítélőtáblák újjászervezése*, JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 2003/10. sz. 432-439., STIPTA ISTVÁN: *A magyar bírósági rendszer története*, Miskolc, 1998. 129. oldal, BÓNIS GYÖRGY: i.m. 157.

<sup>3</sup> ANTAL TAMÁS: *Az ítélőtáblák decentralizációja (1890-1891)*, BÍRÁK LAPJA 2003/ 2. SZ. 74-82.

<sup>4</sup> 1890. évi XXV. törvénycikk, *A királyi ítélőtáblák és a királyi főügyészségek szervezéséről* 5-7. §, 24. §, Magyar Törvénytár 1889-1891. évi törvénycikkek, Márkus Dezső (szerk.), Budapest, Franklin Társulat, 1897., 312-318.

<sup>5</sup> 1890. évi XXV. törvénycikk *A királyi ítélőtáblák és királyi főügyészségek szervezéséről* 2. §, Magyar Törvénytár 1889-1891. évi törvénycikkek, Márkus Dezső (szerk.), Budapest, Franklin Társulat, 1897., 312-318.,

békeszerződés következtében kialakult határterületeknek megfelelően ez módosult.

Ahogy a feldolgozott ítéletáblai peranyagok is mutatják a debreceni, nyíregyházi, sátorlajújhelyi és miskolci törvényszékekre terjedt ki a hatálya.

## **I.2. Alkalmazott jog**

Az általam vizsgálni kívánt időszakban az 1878. évi V. törvénycikk - A magyar büntetőtörvénykönyv büntettekről és vétségekről - volt hatályban, melyet alkotójáról, Csemegi Károlyról elnevezve Csemegi- kódexnek hívunk. Ez volt az első magyar kodifikált büntetőtörvénykönyv, melyet kiegészített az 1879. évi XL. törvény a Kihágási törvény.

A Csemegi-kódex a klasszikus iskola tanaira épült, ebből kifolyólag jellemezte például a proporcionalitás, merev jogközpontú-, tett büntetőjogi szemlélet; tehát csak az elkövető cselekményét vizsgálta. Ez a tett központúság szépen kirajzolódik az 1843-as büntetőjogi javaslattal összevetve. Hiszen míg a javaslat a büntett meghatározásánál a cselekvés szófordulatot használja, azaz az emberek külvilágra ható tevékenységét veszi alapul, addig a kódex a cselekmény szót iktatja be, ami a konkrét tette utal. Ennek tükrében például a javaslat azt határozza meg ki a tolvaj, a kódex pedig már azt, hogy mi a lopás.

A bevezető rendelkezésekben a bűncselekmény formális fogalmát találjuk. A nullum crimen sine lege elvnek megfelelően, csak az számít bűncselekménynek, amit a törvény annak nyilvánít, valamint csak olyan büntetést lehet kiszabni, amit a törvény előír (nulla poena sine lege elv).<sup>6</sup> Megvalósítja továbbá a nullum crimen-, nulla poena sine culpa elveket is, tehát csak a bűnös embert lehet felelősségre vonni, és a bűnösség határozza meg a büntetés mértékét.<sup>7</sup>

Anélkül, hogy a törvény meghatározná a fogalmukat; a bűnösség két fajtáját ismeri, a szándékosságot és a gondatlanságot. További alakzataikat a bírói gyakorlat különböztette meg; egyenes (dolus directus)- és eshetőleges (dolus eventualis) szándékot, valamint tudatos (luxuria) és hanyag (negligentia) gondatlanságot. A bűnösségnek nagy szerepe van a büntetéskiszabás körében, ugyanis ha valaki szándékosan követ el bűncselekményt az súlyosabb, míg ha valaki gondatlanságból követi el az enyhébb büntetéssel számolhat.

Tehát az akarat és a cselekedet közötti okozati összefüggést is vizsgálnia kell a bírónak, így a büntetéskiszabás eltér a klasszikus iskola tanaitól és nyit a pozitivista iskola felé.

---

ANTAL TAMÁS: *A debreceni ítéletábla megszervezése*, BELVEDERE 2003. február-március 4-12.

<sup>6</sup> FINKEY FERENC: *Az egység és többség tana a büntetőjogban* Sárospatak, Főiskolai nyomda 1895. 5.

<sup>7</sup> FINKEY FERENC: *A magyar büntetőjog tankönyve* Budapest, Politzer 1905. 453.

## II. fejezet

### II.1. Büntetéskiszabás a Csemegi- kódexben

Úgy vélem a büntetéskiszabás a büntetőjogon belül különös jelentőséggel bír az elkövetőre és a társadalomra nézve, ugyanis e ponton tud kapcsolódni a jog elvont szabálya az élet konkrét valóságával, valamint egy laikus embert nem az fogja foglalkoztatni, hogy a bíró melyik szakasz, és milyen elvek alapján szabta ki a büntetést, hanem az, hogy a bíró az adott ügyben mennyit is szabott ki.<sup>8</sup>

A büntetés az elkövetett bűncselekmény jogi megtorlása, a bűnelkövető felelősségre vonása; általános célja pedig a jövőben várható hasonló tettektől a társadalom illetve a büntetéssel sújtottak visszatartása.<sup>9</sup>

A büntetés kiszabását különböző célok vezérelhetik. Az abszolút teória szerint a cél a megtorlás; azaz az elkövetett bűncselekménnyel egyenlő arányban álló büntetést kíván meg - szemet szemért elv -, míg a relatív teória pedig a megelőzést; a javítást, nevelést, a társadalomba való visszavezetést, a bűnelkövetéstől való visszatartást helyezi előtérbe.<sup>10</sup>

Ennek volt híve Beccaria is, aki azt mondta: „*jobb a büntettet megelőzni, semmint megbüntetni.*”<sup>11</sup> Önmagában egyik sem lehet a büntetés egyedüli célja, ezért érdemes a kettőt együtt alkalmazni.

Azonban a büntetési célok megvalósításának keretében nem csak az elkövetőt, hanem a társadalom érdekeit is célszerű figyelembe venni.<sup>12</sup> Az államnak a büntettek elszaporodásának elkerülése végett generális, és speciális védelemből is gyakorolnia kell a büntetést.<sup>13</sup> Ez igazán később, a társadalomra veszélyesség címén fejeződött ki, de éppen olyan fontos elvé nőtte ki magát, mint az igazságosság érvényesítése. A büntetési célok tehát nem egymással ellentétes fogalmakként jelennek meg, hanem szorosan összekapcsolódó elvekké váltak.<sup>14</sup> Ahhoz, hogy a büntetés megfeleljen a vele szemben támasztott célnak, az elkövető

---

<sup>8</sup> DR. MAGYAR ISTVÁN: *A büntetés kimérése*, Budapest, Pfeifer Ferdinánd Nemzeti Könyvkereskedése Bizománya, 1910. 1.

<sup>9</sup> FINKEY FERENC: 1905. i.m. 39.

<sup>10</sup> U.a. 29., DR. HELLER ERIK: *Adalékok a büntetéskiszabás alapvető kérdéseire törvényhozói és ítélkezési szempontból* - Büntetőjogi dolgozatok Balogh Jenő születése ötvenedik évfordulójának ünnepére Pécs, Wessely és Horváth Könyvnyomda, 1916. 72-73.

<sup>11</sup> BALOGH JENŐ: *Nyomor és büntettek*, Budapest, Franklin Társulat, 1908, 10.

<sup>12</sup> DR. MAGYAR ISTVÁN: 1910. i.m. 5.

<sup>13</sup> FINKEY FERENC: *Társadalmi védekezés és büntetőjog* Miskolc, Magyar Jövő 1925. 5.

<sup>14</sup> FINKEY FERENC: *A motívumok értékesítése a legújabb büntető törvényjavaslatokban* Budapest, Pfeifer F. biz. 4.

szempontjából fontos, hogy arányos, személyes, individualizálható legyen, az állam érdeke pedig a javító, egyenlő, példálózó, gazdaságos büntetés.<sup>15</sup> A büntetések történelmi alakulása során fontos elvé nőtte ki magát a humanizmus is, mely később általános jogi alapelv lett. Mint egyfajta erkölcsi kategória jelenik meg, melynek folyamatosan figyelembe vételét követelik meg a büntető eljárás alatt. Ugyanis a bűnelkövető is emberi lény, akinek alapvető emberi jogait tiszteletben kell tartanunk. A humanizmus keretében bontakozott ki később a büntetések megreformálása iránti küzdelem, így kerültek ki a büntetőkódexekből az emberi testet meggyalázó, sanyargató büntetések, a halálbüntetés lehetőségének korlátozása, majd később a teljes eltörlése.<sup>16</sup>

A jogtudomány a bűncselekmények két oldalát, az alanyi- és tárgyi oldalát különbözteti meg. A tárgyi oldal keretében a jogalkotónak meg kell határoznia azokat az ismérveket, amelyeknek fenn kell forogniuk ahhoz, hogy egy cselekmény bűncselekménnyé minősüljön. A bíró pedig csak akkor szabhat ki büntetést, ha az eset a tényállás alá szubszumálható. A cselekménynek vizsgálniuk kell az alanyi oldalát is, tehát azt is, amit a bűncselekmény alanyától megkívánunk, hogy felelősségre lehessen vonni.<sup>17</sup> Azaz a tettessé minősítő körülmények fenn álltát, a bűnösséget, motívumokat, célzatot; hiszen a bűnösséggel teremődik meg a kapcsolat az elkövető szubjektuma és a tárgyi oldal között.

A klasszikus iskola tett büntetőjogi szemléletével szemben azonban kritikaként fogalmazódott meg, hogy az elkövetővel és annak személyiségével nem foglalkozott. Bár a jogalkotó ezt figyelmen kívül hagyja, de feldolgozott esetekből látszik, hogy a bíróságok leggyakrabban az alanyi enyhítő és súlyosbító körülményeket vették figyelembe, melyek által a tettes személyisége is szerepet kapott a mérlegelésben. A gyakorlatban tehát a büntetéskiszabásban a kódex szellemiségével ellentétben a közvetítő iskola tanai jutottak érvényre, ugyanis a “tettes tettét” vizsgálták, és a proporcionalitás elvét gyengítették az egyéniesítés követelményével.

A Csemegi- kódexre a relatíve határozott büntetési tételek voltak jellemzők,<sup>18</sup> mely keretében a törvényhozó megállapította az alsó és felső határát, de ezen belül a bíró feladata volt az eset összes körülményeire tekintettel megállapítani a büntetés mértékét. A büntetést tehát összhangba kellett hozni a bűncselekmény alapvető ismérveit alkotó jelenségeknek az adott

---

<sup>15</sup> RÉCSY GÉZA: *A büntetés rendszerének alapelvei* JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1878/13. évf./18. sz. 147., FINKEY FERENC: 1905. i.m. 344.

<sup>16</sup> E folyamat megindítójának kétség kívül Beccaria tekinthető. – DR. TARNAI JÁNOS: *Beccaria: Büntett és büntetés*, Budapest, Révai Leó kiadása, 1887. 16.

<sup>17</sup> FINKEY FERENC: 1895. i.m. 12.

<sup>18</sup> FINKEY FERENC: 1905. i.m. 462.

esetben megállapított fokával.<sup>19</sup> Ha sem enyhítő, vagy súlyosbító körülmény nem forgott fenn, vagy a kettő kiegyenlítette egymást akkor, a bírónak a büntetési tétel középértékét kellett kiszabnia, amit úgy állapított meg, hogy a büntetési tétel minimumához hozzá kellett adni a minimum és maximum között különbség felét.<sup>20</sup> Ha azonban az enyhítő körülmények voltak túlsúlyban, akkor a minimumhoz, ha pedig a súlyosbító körülmények, akkor a maximumhoz közelítő büntetést kellett kiszabnia. A bírónak tehát itt önálló mérlegelési jogköre van, amelynek nagy szerepe van abban, hogy az egyéniesítés törvényes keretek között juthat érvényre. A helyes büntetéskimérése érdekében az eset összes körülményét ismernünk kell, a cél az, hogy a büntetés álljon arányban a bűncselekmény súlyával, amit pedig a felmerülő körülmények lényegesen befolyásolnak.<sup>21</sup>

Persze akadt ezzel ellentétes nézet is, Baumgarten Izidór arra az álláspontra helyezkedett, hogy a büntetést nem a büntetési tételek maximumán és minimumán belül kellene kiszabni, hanem a törvényben minden egyes bűncselekményre nézve meg kellene jelölni egy normálbüntetést, melytől az enyhítő, súlyosító körülmények tekintetében lehetne eltérni. Ezt azzal indokolta, hogy így jobban érvényesülhetne a bírói egyöntetűség, és a bírói arbitriumát meg kell kötni, mert a jelenlegi szabályozás túl nagy mérlegelési teret enged a bírónak.<sup>22</sup> Azonban úgy gondolom, hogy a törvényi szabályozás helyesen biztosít a bírónak keretet, amelyen belül az eset körülményeinek megfelelően az általános részben meghatározottak szerint szabadon mérlegelhet. Ugyanis nem lehet a büntetést mindig előre meghatározni, mert minden elkövetési mód más és más.<sup>23</sup>

A büntetéskiszabás szempontjából nagyon fontos, hogy az alanyi oldal keretében vizsgáljuk továbbá azt, hogy az egyes elkövetők milyen motívumból hajtották végre az adott bűncselekményt. A motívum fogalmát többen is próbálták meghatározni,<sup>24</sup> de ezek közül kiemelném Finkey Ferencet, aki úgy határozta meg, hogy *„azok az érzelmek, indulatok, vágyak, melyek az ember akaratát valamely öntudatosan kitűzött cél vagy célok megvalósítására, s e végből valamely cselekmény közvetlen véghezvitelének elhatározására*

---

<sup>19</sup> SCHULTHEISZ EMIL: 1953. i.m. 5.

<sup>20</sup> 49. számú Kúriai döntvény (1885. november 26)

<sup>21</sup> HEIL FAUSZTIN: *A büntetés kimérése* JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1906/41. évf./12. sz. 97.

<sup>22</sup> BAUMGARTEN IZIDÓR: *Reformtervek a büntetés kiméréséről* JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1904/39. évf./19. sz. 153.

<sup>23</sup> BERGER MIKSA: *Egyöntetűség kérdése a büntetés kimérésében* JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1904/39. évf./16. sz. 125.

<sup>24</sup> v.ö.: Liszt, Thomsen, Liepmann – FINKEY FERENC: *A motívumok tana a büntetőjogban*, Budapest, Franklin-Társulat, 1903. 36.

*bírják.*”<sup>25</sup> Nem jelent mást tulajdonképpen, mint a bűncselekmény indító okát. Finkey Ferenc a bűnelkövetés három fő okát határozta meg:

1. természeti, élettani okok: pl. vérmeleglet, öröklött hajlam stb.
2. társadalmi okok: pl. környezet, foglalkozás, gazdasági helyzet,
3. egyéni belső okok: mint a műveltség, akaratérő, létfenntartás,

3+1. ide sorolta még negyedikként a külső környezetet: pl. talaj minősége, éghajlat, háború.<sup>26</sup>

A motívum nem más, mint alapvetően egy pszichikai elem. Ebből kifolyólag nincs rá kifejezetten büntetőjogi fogalom, hiszen a fenti meghatározás megfelel más tudományokban való meghatározásnak is. Motívumok keretében vizsgálnunk kell, azokat az erkölcsi, lélektani, és társadalmi okokat, amelyek miatt az elkövető cselekménye megszületett; így pl. amikor az édesapa megbetegszik, ágyban esik, nem tud dolgozni, a felesége sem, mert a gyerekekre vigyázni kell, majd beáll a tél, nincs pénzük se élelemre, se fára, ezért az anya esetleg fát lop. A kérdés, hogy mi volt a közvetlen előidéző, mégis meddig mehetünk el a felelősségre vonásban? Ez összeecsenghet a magánjogban ismert adekvát kauzalitás fogalmával, amely értelmében a károsodáshoz vezető eseménysor elemei közül csak néhányat jelöl meg jogi értelemben előidéző oknak, a többi természettudományos értelemben vett okot pedig feltételnek nevezi. Így eldönthető, hogy mely emberi magatartás tekinthető jogi értelemben oknak.<sup>27</sup>

Le kell szögeznünk, hogy a külső természeti, társadalmi és élettani okokat nem tekinthetjük motívumnak, csak azokat a lelki jelenségeket, amelyek a bűnöst a cselekmény elhatározására, végrehajtására készítették. Így pl. a hideget, a nyomort csak a bűncselekmény előkészítőjeként határozhatjuk meg, de a létfenntartásért való kétségbeesés, a család miatti aggodalom megjelölhető motívumként.<sup>28</sup>

Schultheisz Emil kifejezetten az érzelmeket jelölte meg motívumként, ugyanis szerinte a bűncselekménynek a tudatunkban jelentkező képe is feltétlen érzelmet vált ki, és az akarat mindig az érzelmei közvetlen folytatásaként jelentkezik, tehát az érzelmei motiváló ereje nélkül a bűncselekmény sem jönne létre.<sup>29</sup>

---

<sup>25</sup> FINKEY FERENC: 1903. i.m. 36., FINKEY FERENC: *Szemelvények Finkey Ferenc kisebb szakdolgozataiból*, Pécs, Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda 1940 10.

<sup>26</sup> FINKEY FERENC: 1905. i.m. 137.

<sup>27</sup> TERCSÁK TAMÁS: *Előreláthatóság – mint a szerződésen belül okozott kár megtérítésének korlátja*, Polgári jogi dolgozatok, Budapest, 1993. 238.

<sup>28</sup> IRK ALBERT: *A büntetőjog átalakulása*, Kolozsvár, Gombos Nyomda, 1915. 163.

<sup>29</sup> SCHULTHEISZ EMIL: *A jogrend érzelmi alapjának büntetőjogi védelme*, Pécs, 1936. 324.

A motívumokat többféleképpen csoportosíthatjuk, az általános, amikor egy kettős felosztásba sorolják be, például nemes és nem nemes motívumok (Stoos), de Finkey Ferenc ettől egy kicsit eltérő, hármas megkülönböztetést alkalmaz:

- erkölcsi szempontból legerősebben elítélendő motívumok – gyűlölet, pusztítási vágy
- társadalmilag helytelen, káros motívum – önzés, bírvágy, nemi ösztön
- erkölcsileg menthető motívum – mások iránti szeretet, haza iránti szeretet stb.<sup>30</sup>

Több külföldi büntető törvénykönyvben, - az 1889. évi olasz és az 1902. évi norvég Btk.-ban, majd a francia jogban is - a tetteseket jellemző motívumok alapján alakult ki az ún. párhuzamos büntetések rendszere. Ennek értelmében egy enyhébb és egy súlyosabb jellegű, de egyenlő tartalmú szabadságvesztést szabályozott, hogy melyiket lehetett kiszabni, az határozta meg, hogy a tettes erkölcsileg menthető- vagy erkölcstelen motívumból cselekedett. A motívumok térnyerése a büntetési rendszerben a későbbi büntető kódexekre is jellemző maradt, például a német javaslat egyenesen a becestelen motívumból elkövetett cselekményekre írja elő a polgári jogok elvesztését.<sup>31</sup>

Kérdés lehet, hogy hasonló életkörülményben élő emberek közül az egyik miért fordul a bűn útjára, míg más nem. Ezen a ponton jutunk el oda, hogy a büntetéskiszabásban nagyon nagy szerepe van az egyes egyéneknek, és a rá jellemző ismérveknek,<sup>32</sup> melyeknek ismerete segít az individualizáció megvalósításában. Individualizáció nem más, mint „*a büntetésnek egyfelől a büntetendő cselekmények különböző alakjaihoz, nemeihez, és sajátos eseteihez, másfelől a tettes alanyi bűnösségéhez, motívumaihoz, felelősségének fokához társadalmi veszélyességéhez való alkalmazása.*”<sup>33</sup> Azaz mivel az egyénnek kell elszenvednie, ezért az egyéni bűnösséghez mértén szabjuk ki a büntetést. Alapja az Aristoteles-i elv lett, hogy „*a nem egyenlőkkel való egyenlő bánásmód a legnagyobb egyenlőtlenség.*” Az individualizációnak 3 formáját különböztetjük meg: a törvényi, bírói és büntetés végrehajtási individualizáció.<sup>34</sup> Jelentősége abban áll, hogy így könnyebben lehet az elkövető cselekményével összhangban álló, a legmegfelelőbb büntetést kiszabni. Az egyéniesítés megköveteli tehát, hogy a büntettesek jellemzőit vizsgáljuk, ez alapján csoportosíthatjuk is

---

<sup>30</sup> FINKEY FERENC: 1903. i.m. 49.

<sup>31</sup> FINKEY FERENC: 1910. i.m. 10-15.

<sup>32</sup> VÁMBÉRY RUSZTEM: *Büntetőjog és etika*, Budapest, Politzer, 1907. 20.

<sup>33</sup> FINKEY FERENC: 1905. i.m. 39.

<sup>34</sup> U.a. 453-455.

őket; mint tette Lombroso és Ferri, akik egy ötös felosztást alakítottak ki:<sup>35</sup>

- tipikus vagy született bűntettek
- szenvedély bűntettek
- elmebeteg bűntettek
- hivatásos bűntettek
- és alkalmi bűntettek

Ettől eltérően Finkey Ferenc az elkövetőkre ható motívumokat is figyelembe vette a felosztás kialakításánál, és megkülönböztetett: megátalkodott bűnösöket, súlyosabb, és enyhébb bűnösöket. Fontos azonban megjegyeznünk, hogy önmagában egyik szempont sem elégséges ismerv az osztályozás alapulvételére, célszerű több szempontot, például a fenti két szempontot együtt vizsgálva elhatárolásokat alkotnunk.

Az enyhítő és súlyosító körülmények figyelembevételének követelménye pedig óhatatlanul is szükségessé teszi, hogy a büntetéskiszabás során az egyes motívumok is értékelést nyerjenek. Saleilles például kifejezetten a büntetés kiszabása terén látja a motívumok szerepét, de Vámbéry Ruzstem és Finkey Ferenc már megfogalmaztak olyan igényt is, hogy az egyes tényálladékokban is szerepet kapjon, mint minősítő körülmény.<sup>36</sup>

## II.2. Az enyhítő és súlyosbító körülmények

A büntetés kimérésének általános szabálya, hogy törvényben előírt határok között figyelembe kell venni minden olyan körülményt, mely a büntetést súlyosbítja, vagy enyhíti.<sup>37</sup>

A németbirodalmi büntetőtörvény-tervezet ezt úgy fogalmazta meg: hogy „*a büntetésnek a törvényben előírt határok között való kimérésénél tekintetbe kell venni minden olyan körülményt, a mely a büntetés súlyosítása vagy enyhítése mellett szól; különösen tekintetbe veendő: a tettből szóló bűnös gondolkodás, gonosz érzés, a tettes indító okai, az általa kitűzött cél, a tette serkentő rugó, a tettes személyes és gazdasági viszonyai, belátási képességének foka, a tett következményei, s a tettesnek a tette után való magatartása, nevezetesen az igazolt megbánás, vagy a törekvés e tett következményeinek jóvátételére.*”<sup>38</sup> Úgy vélem, ha a törvényhozó ilyen részletekbe menően szabályoz egy-egy jogintézményt, azzal valamilyen

---

<sup>35</sup> VÁMBÉRY RUSZTEM: *Büntetőjog*, Budapest, Grill Károly Könyvkiadó vállalata, 1913. 31-32.

<sup>36</sup> FINKEY FERENC: 1910. i.m. 6.

<sup>37</sup> VÁMBÉRY RUSZTEM: 1913. i.m. 148.

<sup>38</sup> MAGYAR ISTVÁN: 1910. i.m. 7.

szinten bizalmatlanságát fejezi ki a bíróságokkal szemben, hiszen úgy találhatja, hogy ennek hiányában, a gyakorlatban nem teljesen ilyen tartalommal érvényesülne; ezért ennél az osztrák javaslat egyszerűbb és lényegre törőbb meghatározását sokkal ésszerűbbnek találom; miszerint „*a büntetés a bűnössége és veszélyessége szerint mérendő ki. Emellett a tett természete és a tettes gazdasági viszonyai is figyelembe veendők.*”<sup>39</sup>

Megállapíthatjuk, hogy mindkét megfogalmazásban konkrétan szerepet kap maga a tettes, és annak személyes viszonyai, míg magyar vonatkozásban ilyennel nem találkozunk, valamint, mindkét javaslat szövegéből kivehető, hogy a bűncselekmény veszélyessége a révén a társadalom érdekeit is szem előtt tartja.

E körülményeknek, a fentebb kifejtettek fényében nagy szerepük van a bűnösség fokának megállapításában.<sup>40</sup> Fontos ugyanis, hogy mindig az egyéni bűnösség nagyságához képest szabjuk ki. Ezt pedig csak az enyhítő és súlyosító körülmények megfelelő mérlegelésével tudjuk elérni.

E körülményeket csoportosíthatjuk a szerint, hogy tárgyi, vagy alanyi körülményről van-e szó. Így a súlyosító körülmények közül például a büntetett előélet, a bosszú, a nyereségvágy, a műveltség nagyobb volta, kegyetlenség stb. alanyilag; míg az elkövetés erőszakossága, nagyobb kár tárgyilag súlyosítja a büntetést. De ugyanígy az enyhítő körülmények közül az indítók menthető volta, büntetlen előélet, megbánás alanyilag, míg a kár csekélysége, az elkövetés szelídebb természeti tárgyilag enyhíti a büntetést.

A Csemegi-kódex egyébként nem tartalmaz felsorolást e körülményekről, még fogalom meghatározást sem ad, csak utasítást a fennforgó körülmények figyelembevételére.<sup>41</sup>

Az 1843-as büntetőjavaslat azonban tételesen felsorolta az enyhítő és súlyosító körülményeket.<sup>42</sup> Ugyancsak az 1870. évi osztrák büntetőjavaslat, a német és a svájci javaslat-tervezetek is.<sup>43</sup> A későbbi büntetőtörvénykönyvekben már nem találunk rá példát, ugyanis a gyakorlatban a sokrétű élethelyzetekből adódóan mindig felmerülhetnek eltérő körülmények,

---

<sup>39</sup> U. a. 7.

<sup>40</sup> VÁMBÉRY RUSZTEM: 1913. i.m. 148.

<sup>41</sup> 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv büntettekről és vétségekről 89. §, Magyar Törvénytár 1877- 1878. évi törvénycikkek, Márkus Dezső (szerk.), Budapest, Franklin Társulat, 1896., 116.

<sup>42</sup> DR. VARGA NORBERT: *Az 1843-as büntető anyagi javaslat létrehozása és büntetési rendszere.* Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium, Miskolc, V. Bíbor Kiadó, 2004. 373-390., BALOGH JENŐ: *Nyomor és büntettek*, Budapest, Franklin Társulat, 1908. 7.

<sup>43</sup> FAYER LÁSZLÓ: *Magyar büntetőjog kézikönyve I.*, Budapest, Franklin Társulat 1900. 292., DR. DOLESCHALL ALFRÉD: *A svájci, az osztrák és német büntetőjavaslatok*, Magyar Jogászegyleti Értekezések 1910. 8. füzet 410., DR. MAGYAR ISTVÁN: 1910. i.m. 9., CARL LUEBER: *Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich*, Erlangen, Deichert, 1876. 16-23., FRIEDRICH OPENHOFF: *Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich*, Berlin, Reimer, 1901. 138-244.

így lehetetlen kimerítő jelleggel számba venni őket.<sup>44</sup> Exemplifikatív jelleggel elképzelhető lenne, bizonyos nézetek emellett foglalnak állást; ugyanis úgy vélték, hogy a bűnösség fokának megállapításában nagy jelentősége van annak, hogy a bírók az egyes körülményeket milyen súllyal vesznek latba, ezért nem szabadna minden irányjelző nélkül a bírókra bízni ezt a mérlegelést.<sup>45</sup> Ez a következtetés abból adódhat, hogy természetesen a bírók sem egyformák, és bár elvileg az ítékezés során csak a törvénynek vannak alávetve, mindig vannak olyan jogon kívüli tényezők, amelyekből kifolyólag ugyanolyan- vagy hasonló körülményeknek eltérő súlyt tulajdonítanak. Ellenben felmerülhet az, hogy egy ilyen exemplifikatív felsorolás pedig lehetőséget rejtene magában a bírói mérlegelés befolyásolására, olyan jelleget kölcsönözne neki, mintha a jogalkotó bizonyos körülményeknek nagyobb jelentőséget tulajdonítana, szemben azokkal, melyeket nem említ meg.

### **Enyhítő körülmények:**

Enyhítő körülménynek minősülnek az olyan körülmények, melyek a beszámítási képességet teljes mértékben nem zárják ki, de az öntudat vagy az akarat korlátozásánál, vagy a cselekmény minőségénél fogva a bűnösséget kisebbítik.<sup>46</sup>

Főszabály szerint a bírónak a büntetési tétel minimuma és maximuma között kell kiszabnia a büntetést. Azonban jogrend lehetővé tette a büntetési tétel leszállítását, melyről már az általános részben is intézkedik; és négy általános leszállító okot határoz meg: rendkívüli enyhítő körülményeket, a serdülő kort, a kísérletet, és a bűnsegélyt. Ezen kívül nem teljesen leszállításnak inkább átváltásnak minősül az, mikor a 93.§-ban lehetővé teszi aggkor és testi gyöngeség esetén a fegyház helyett a börtönbüntetés kiszabását. A rendkívüli enyhítő körülmények révén a törvény lehetővé teszi a nagyszámú és nyomatékos enyhítő körülmény fennforgása esetén a minimumtól való kétszeres leszállást, egyrészt a büntetési nem speciális minimumáig, másrészt pedig korrekcionalizációt,<sup>47</sup> azaz a büntetési nemből való lépést. E

---

<sup>44</sup> SCHULTHEISZ EMIL: *A büntetés kiszabása*, Budapest, Jogi Kiadó, 1953. 3.

<sup>45</sup> POPPER MANÓ: *Enyhítő és súlyosító körülményekről* JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1906/41. évf./36. sz. 308.

<sup>46</sup> PAULER TIVADAR: *Büntetőjogtan*, Budapest, Pfeifer Ferdinánd, 1869-1870. 246. (eset)

<sup>47</sup> VÁMBÉRY RUSZTEM: 1913. i.m. 150-153., DR. SZÉKELY FERENCZ: *A magyar büntetőtörvénykönyv büntetési és börtönrendszerének jelenlegi végrehajtása és ennek eddigi eredményei*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, XLIV. V. kötet, 3. füzet, 10., A francia jogban a korrekcionalizáció intézménye más jelentéstartalommal bír, itt ugyanis ennek keretében az eljárás gyorsítása végett, azért, hogy ne legyen az esküdszéki tárgyalás szükséges; az ügyész eltekinthet bizonyos súlyosító körülményektől, vagy a tényállás egyes elemeitől, amelyek

rendelkezéssel is tovább erősíti az individualizáció megvalósítását, valamint a közvetítő iskola térnyerését a hazai igazságszolgáltatásban.<sup>48</sup> Ilyen kétszeres leszállást alkalmazott az Ítéltábla több ügyében is.<sup>49</sup>

Vannak olyan jogrendszerek, mint a német, vagy a svájci, ahol a fentieken kívül a bírónak egyfajta kegyelmezési jogköre van az olyan esetekben, amikor a törvényi tényállást kimerítenék ugyan, de hiányzik belőlük „a törvény lelke, a célja”, és ez által a legkisebb büntetés is aránytalanul súlyos lenne. Az 1909. évi Német Birodalmi büntetőjogi tervezet ilyen különösen enyhe esetben találja azt, amelynél a jogtalan következmény jelentéktelen, a bűnös gonosz akarata csekély, és a viszonyok szerint megbocsáthatónak látszik.<sup>50</sup> Az ilyen szabályozást mindenképp garanciákhoz kell kötni; így jártak el a német, valamint a svájci tervezetben is, amikor is garanciául a különös részben megjelölték, hogy mely esetekben is vélik alkalmazandónak – kísérlet, becsületsértés, élelmiszerlopás -.

### Súlyosító körülmények:

A büntetési tétel minimumának átlépésével ellentétben azonban, bármennyi súlyosító körülmény is forog fenn, főszabály szerint a speciális maximumot nem haladja meg a bíró a büntetéskiszabás során. Ez alól kivételt jelent a halmazati összbüntetés esete, de még így sem haladhatja meg a törvény által előírt generális maximumot, azaz a 15 évet.

Súlyosító körülmény minden olyan körülmény: „*mely a felmerült esetben vagy alanyilag, vagy tárgyilag nagyobbak tünteti fel a tettes bűnösségét, súlyosabbnak a jogsérelmet, közvetlenebbnek, s nagyobbak a veszélyt, mely a cselekményből egyesekre, a társadalomra vagy az államra hárulhatott.*”<sup>51</sup>

A magyar rendszerrel ellentétben, megint csak a német, illetve az osztrák büntetőtervezetekben találunk olyan rendelkezést, ami engedi a külön súlyosítást. Az 1870. évi osztrák javaslatban egyedül a 6 hónapig terjedő fogházbüntetés esetében, ha a törvényben meghatározott feltételek is fennállnak. Viszont itt sem időbeli szigorítást alkalmaztak, hanem

---

figyelembevételével a vétség büntetté minősülne.

<sup>48</sup> IRK ALBERT: 1915. i.m. 121.

<sup>49</sup> Hajdú-Bihar Megyei Levéltár (továbbiakban: Hbml.) VII./ 2. b 52. doboz B II. 1729/8/1923, 42. doboz B 1494/28/1921, 39. doboz B V. 1307/7/1920, 40 doboz B678/13/1921, 44. doboz BII. 426/49/1922, 45. doboz BII. 525/16/1922, 46. doboz BI. 1119/53/1922, 50. doboz BII. 937/7/1923, 53.doboz BI. 1908/7/1923, 59. doboz BI. 3059/15/1924

<sup>50</sup> DR. MAGYAR ISTVÁN: 1910. i.m. 11., DR. EDUARD WÜST: *Die sichernden Massnahmen im Entwurf zu einem schweizerischen Strafgesetzbuch*, Zürich, Albert Müller's Verlag, 1905. 237.

<sup>51</sup> FINKEY FERENC: 1905. i.m. 469.

olyan eszközöket, mint a kenyéren-vízen való böjt, kemény fekhelyen való alvás. A német tervezet pedig a bírói kegyelmezéshez hasonlóan itt is a különös részben határozza meg, hogy mely esetekben alkalmazhat a bíró különös szigorítást,- hivatali sikkasztás, rablás, orgazdaság- és egyben megjelöli a különös büntetési tételt is.<sup>52</sup>

Az enyhítő és súlyosbító körülmények megítélésére a gyakorlat különböző elveket alakított ki:

- Súlyosbító körülmény hiánya még önmagában nem enyhítő körülmény, és úgyszintén fordítva sem<sup>53</sup>
- Kétszeres értékelés tilalma (ne bis in idem), vagyis ha a jogalkotó bizonyos körülményt már minősítő, vagy privilegizáló esetként értékelt, akkor ugyanazt a körülményt már nem lehet enyhítőnek, vagy súlyosbítónak figyelembe venni. Ez alól kivétel, a fokozható tényálláselem, ami a konkrét esetben ez jelentősen meghaladja a minősítéshez szükséges mértéket.<sup>54</sup>

Ilyen pl. az a körülmény, amikor egy eltulajdonított dolog értéke a minősítéshez szükséges mértéket jelentősen meghaladja. Így járt el a bíróság Z. Sándor ügyében.<sup>55</sup>

*Z. Sándort Hajdúsámsonban R. Jánosné örököseinek tulajdonát tevő, az ő őrizetére bízott, és így birtokában levő idegen ingó dolgokból 1 métermázsza búzát, 2 métermázsza rozst, és 6 szekér szénát, így összesen 300 Koronát meghaladó értékben elidegenítve, jogtalanul tulajdonított el.*

A törvényszék ebben az ügyben a fennálló nyomatékos és nagyszámú enyhítő körülmények miatt a Btk. 92.§ és a Btk. 20.§ képest sikkasztás vétségévé minősítette, de súlyosító körülményként mérlegelte: hogy az eltulajdonított ingók értéke többszörösen meghaladja a minősítés alapjául szolgáló összeget.

- Egy bűncselekmény két vagy több rendelkezés szerinti minősülése súlyosító körülmény<sup>56</sup>
- Fontos, hogy a bíróság ne a körülmények számát, hanem a súlyát vegye figyelembe, tehát mérlegelje, hogy a büntetési cél elérése érdekében milyen mértékben szükséges a büntetés súlyosbítása, vagy enyhítése.

---

<sup>52</sup> DR. BALOGH JENŐ: 1910. i.m. 2., MAGYAR ISTVÁN: 1910. i.m. 14-16., DR. JUSTUS OLSHAUSEN: *Kommentar zum Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich*, Berlin, F. Vahlen, 1900. 83-140.

<sup>53</sup> BALOGH JENŐ: 1908. i.m. 149.

<sup>54</sup> VÁMBÉRY RUSZTEM: 1913. i.m. 149., FAYER LÁSZLÓ: 1900. i.m. 348.

<sup>55</sup> Hbml. VII/ 2. b. 38. doboz B.V. 675/11/1920

<sup>56</sup> SCHULTHEISZ EMIL: 1953. i.m. 51-55.

### III. fejezet

#### III. 1. Büntetéskiszabás a gyakorlatban

A bírói gyakorlat a büntetéskiszabás tekintetében jelentős eltéréseket mutat a törvényi szabályozáshoz képest az enyhítő és súlyosító körülmények mérlegelésénél, és a büntetőtörvénykönyv 92.§-ának alkalmazásában.

Amikor a bíró kiszabja a büntetést, ahhoz, hogy az a célnak megfelelő legyen, figyelemmel kell lennie arra is, hogy a törvényhozó azt a bizonyos jogintézményt milyen céllal is illesztette bele a büntetőkódex rendszerébe. Ha az ilyen történeti értelmezésből indulunk ki, akkor arra juthatunk, hogy nagy valószínűséggel a jogalkotó a 92. §-t, a rendkívüli enyhítés jogát, kivételként illesztette bele, a főszabály mellé, hogy a büntetést a különös részben a szakaszonként meghatározott büntetési tétel keretén belül szabja ki.

Ha azonban megnézzük ebben az időszakban, a gyakorlatban való előfordulásának számát, joggal mondhatjuk, hogy ebben az esetben a jogvalóság ellentmond a jogrendnek, ugyanis az, ami eredetileg kivételként indult szinte főszabállyá avanzsálódott.<sup>57</sup>

Az általam vizsgált ügyekben ugyanis a bíróság az 1921 és 1925 között előforduló vagyoni elleni bűncselekmények több mint 2/3-nál a Büntetőtörvénykönyv 92. §-át alkalmazhatónak találta.<sup>58</sup> Az ügyek többségében enyhítő körülményként mérlegelte a büntetlen előéletet,<sup>59</sup> a vádlott beismerését,<sup>60</sup> a kár csekélyebb voltát,<sup>61</sup> a nagycsaládot<sup>62</sup> és az ügghöz köthető egyéb körülményeket. E körülmények nagyszámú és nyomatékos fennforgása mellett a vádlottra a cselekménye által kimerített törvényi tényállásban megjelölt büntetés legkisebb tartama is túlságosan szigorú volna, és nem állna arányban az általa elkövetett bűncselekménnyel.

Ezért például a Büntető törvénykönyv 92. §-t alkalmazta N. József ügyében:<sup>63</sup>

---

<sup>57</sup> DR. MAGYAR ISTVÁN: 1910. i.m. 8.

<sup>58</sup> v.ö. Hbml. VII./ 2. b 59. doboz BI. 3061/9/1924, 60. doboz BII. 249/16/1925, 61. doboz BI. 733/75/1925, 63. doboz BIII. 2531/5/1925, 42.doboz B 1564/17/1921, 39. doboz BV. 1307/7/1920, 38. doboz BV. 576/6/1920

<sup>59</sup> Hbml. VII./ 2. b. 42. doboz B 1564/17/1921, 38. doboz BV. 805/9/1920, 44. doboz BII. 151/12/1922, 49. doboz BI. 2602/8/1922

<sup>60</sup> Hbml. VII./ 2. b 50. doboz B I. 764/7/1923, 53. doboz BI. 1925/4/1923, 60. doboz BII. 266/15/1925, 64. doboz BI. 3000/6/1925

<sup>61</sup> Hbml. VII./ 2. b 65. doboz BII. 3417/4/1925, 38. doboz B IV. 590/9/1920, 44. doboz BI.132/7/1922, 50. doboz B 935/25/1923

<sup>62</sup> Hbml. VII./ 2. b 42. doboz B 1494/28/ 1921, 42. doboz 1531/6/1921, 39. doboz BV. 1307/7/1920, 41. doboz B 1365/37/1921, 45. doboz BI. 469/19/1922

<sup>63</sup> Hbml. VII. / 2. b 45. doboz B I. 590/14/1922

*N. József (28 éves, férfi, festő) sikkasztást követett el, mégpedig úgy, hogy Miskolcon, mint a Magyarországi vegyészeti munkások miskolci fiókjának pénztárnoka a miskolci fiók részére segélyképpen felvett magas sorszámu, 1000 Korona értékű, és a 3975/1919 M.E. számú rendelet értelmében a rendelet felhívásától számított 48 óra alatt beszolgáltatandó fehér pénzzel jogtalan eltulajdonítási szándékkal, mint sajátjával rendelkezett.*

Ezen cselekményért a Btk. 358. § -a (2) bekezdése alapján a 92. § alkalmazásával három hónapi fogházra, mint főbüntetésre, és 1 évi hivatalvesztésre, és politikai jogai gyakorlásának felfüggesztésére ítélték. Súlyosító körülmény hiányában enyhítő körülményként értékelték a vádlott büntetlen előéletét, beismerését, a cselekmény idejében a társadalomra, s különösen a gyengébb erkölcsi ellenállással bíró vádlottra káros mérvben ható téveszmék befolyását. Az Ítéletábra az első fok által felsorolt enyhítő körülményeket elfogadta, és a kiszabott büntetést az elkövetett bűncselekménnyel helyes arányban állónak találta.

Így azt is észrevehetjük, hogy az eredetileg kiindulópontként meghatározott középértékre a gyakorlatban szinte nem találunk példát. Persze ez adódhat abból is, hogy csak elméletileg létezhetnek olyan esetek, ahol se enyhítő, se súlyosító körülmény, vagy a kettő egymást kiegyenlítő arányban fordulna elő. De észrevehetünk egy olyan tendenciát, hogy ez a mérték már nem a középértékkel esik egybe, mert a súlyosító körülmények túlnyomó fennforgás esetén is, nem a középértéktől felfelé súlyosítják a büntetést, hanem szinte magának a középértékhez közeli büntetési tétel kiszabásához is súlyosító körülménynek kell fennforognia.<sup>64</sup> Ennek az lehetett az oka, hogy a 49. számú Kúriai döntvény ugyan helyesen határozta meg a középértéket, de a speciális minimum alatti résznek a középérték megállapításánál való mellőzése folytán a középértékek igen magas pontra emelkedtek. Így például a 10-től 15 évig terjedő fegyházbüntetés középértéke 12 és fél év, mert a rendkívüli minimum: a félév, és a speciális minimum (10 év) közötti spatiumot, azaz a 9 és fél évet e szabály alapján kénytelen teljesen figyelmen kívül kell hagyni.<sup>65</sup>

Ilyen visszasságot figyelhetünk meg például S. Kálmán ügyében: ahol bár a súlyosító körülmények voltak túlsúlyban, mégis jóval a középértéken alul szabták ki a büntetést.

---

<sup>64</sup> KÁRMÁN ELEMÉR: *Az 1902. évi bűnügyi statisztika szabályai a büntetés kiszabása szempontjából* JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1904/ 39. évf./ 34. sz. 273.

<sup>65</sup> FAYER LÁSZLÓ: *Büntetési rendszerünk reformja - adalék a Btk módosításához*, Budapest, Franklin Nyomda, 1889. 21-22.

*S. Kálmánt a Debreceni Királyi Törvényszék bűnösnek találta 1 rendbeli sikkasztás büntetében, és 2 rendbeli sikkasztás vétségében, amelyet úgy követett el, hogy D. Miklóstól átvett csináltatás végett 9000 Koronát meghaladó értékű aranyórát, majd K. Jánostól hasonló célból 2000 Koronán aluli ezüstórát, és F. Károlytól is átvett egy 2000 Koronán alul maradó értékű női órát, melyeket, mint a birtokába jutott idegen ingó dolgokat jogtalanul eltulajdonított. Ezért a bíróság a Btk. 98. §-ban meghatározott összbüntetésre figyelemmel 1 évi börtönre, mint főbüntetésre, és 3 évi hivatalvesztésre, valamint politikai jogai ugyanilyen tartamú felfüggesztésre ítélte, mely kiszabásánál súlyosító körülményül vette figyelembe, hogy a vádlott már büntetve volt, illetve a kettőnél több halmazatot.*<sup>66</sup>

A Büntető törvénykönyvben foglaltak szerint, a sikkasztás vétségére 1 évig terjedő fogházzal, míg a büntette 5 évig terjedő börtönbüntetéssel büntethető. Speciális minimumot itt a törvényhozó nem határoz meg, hanem arra az Általános részben foglalt generális minimum az irányadó. Így a bíróságnak a sikkasztás büntette esetén fél év és 5 év között kell megállapítani a középértéket, ami jelen esetben 2 év 9 hónap lenne. Már csak ettől az értéktől is szembetűnően alul marad a bíróság által kiszabott büntetés, nem beszélve arról, hogy összbüntetés esetén mindez két évvel felemelhető is lenne.<sup>67</sup>

A jogtudományban a végletekig alkalmazott 92. §-nak megvolt a maga visszhangja, voltak, akik a korban meglévő társadalmi viszonyok és a jogszabályok összhangba hozásának megfelelő eszközöként tüntették fel, de megfogalmazódtak különböző óvatos félelmek is a túlzott alkalmazás ellen. Mégpedig ez a visszaesés kérdéskörében jelentkezett, ugyanis a korszakban a visszaesők száma jelentősen nőtt, ami főleg a vagyon elleni bűncselekmények körében volt jellemző.<sup>68</sup> Ha ugyanis valaki visszaesővé válik, az tulajdonképpen azt bizonyítja, hogy az előző büntetésnek nem volt meg a visszatartó ereje, nem volt meg a megfelelő javító hatása, ami pedig igazolja, hogy a bírók által kiszabott büntetések enyhék, súly nélküliek. A büntetésnek érzékeny rosszat kell tartalmaznia az elkövetőre nézve, amihez pedig a sablonos enyhítő körülmények által indokolt korlátlanul alkalmazott rendkívüli enyhítés okán kiszabott büntetések nem bizonyulnak elégséges eszköznek.<sup>69</sup> Az ilyen esetről

---

<sup>66</sup> Hbml. VII./ 2. b 50. doboz B I. 764/7/1923

<sup>67</sup> 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv büntettekről és vétségekről 98.§, 358.§, Magyar Törvénytár 1877- 1878. évi törvénycikkek, Márkus Dezső (szerk.), Budapest, Franklin Társulat, 1896. 117., 155.

<sup>68</sup> TORMAI JÁNOS: *A visszaesés és vagyon elleni cselekmények a Javaslatban*, JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1923/ 58. évf./ 22. sz. 169-171.

<sup>69</sup> DR. MAGYAR ISTVÁN: 1910. i.m. 16-17.

azt hiszem a bíróság akaratlanul is az alkalmazott eszközzel túllő a célon. Ugyanis az értékelődések miatt eléjük került rengeteg csekélyebb jelentőségű ügyben, valamint annak betudhatóan, hogy a háborút követő borzalmak után, senkit nem akartak kegyetlen, túl súlyos büntetésekkel sújtani, ezért az esetek többségében próbáltak akarva-akaratlanul minél több enyhítő körülményt felsorakoztatni, olyanok is figyelembe jöhettek, mint a háborús katonai szolgálat, illetve az ez által okozott testi-lelki megrendülés, aminek valójában az egyéni bűnösséghez nem sok köze volt.<sup>70</sup> Az ilyen esetekben a bíróság csak az egyéni szubjektív bűnösségre volt figyelemmel, de a társadalmi objektív érdekeket pedig teljesen figyelmen kívül hagyta. Ez pedig a másik oldalról ahhoz vezethetett, hogy akár az elkövető, akár a társadalom más tagja, akik egy kicsit is gyengébb jelleműek voltak, a nélkülözés megszüntetése végett gyakrabban fordult a bűnelkövetés útjára, ugyanis tudva levő volt, hogy nem számíthatnak túl nagy büntetésre. Ezért felmerültek olyan reformgondolatok a jogtudósok között is, hogy vajon érdemes lenne-e a büntetési tételeket felemelni?<sup>71</sup> Valójában pedig az lehetett a probléma, hogy az egyes rendes büntetési tételek minimuma volt túl magas, ugyanis a Csemegi-kódex Különös részében meghatározott rendes büntetési spatium, és a 92.§ szerinti spatium között nagyon nagy volt az eltérés. Példának okáért, ha megvizsgálunk egy 10-től 15 évig terjedő fegyházbüntetést, akkor láthatjuk, hogy itt a spatium 5 év, de a 92. § alkalmazásával ez a büntetés akár fél év börtönig is leszállítható volt. Így már a rendkívüli enyhítés folytán kiszabható büntetés és a speciális minimum között már 9 és fél év a spatium.<sup>72</sup> Míg ha például a lopás büntetése kiszabható büntetést vizsgáljuk meg, ami 5 évig terjedő börtönbüntetés lehetett, akkor a rendes büntetési spatium 4 és fél év, míg a rendkívüli félév, mert 1 napi fogházbüntetésre volt leszállítható.<sup>73</sup> Jól látszik, hogy a magas büntetési tételeknél a rendes jóval kisebb, mint a rendkívüli spatium, míg egy alacsony büntetési tétellel ellátott eseteknél a rendkívüli spatium kisebb, mint a rendesé, ebből pedig arra a következtetésre lehet jutni, hogy a magas minimummal ellátott büntetési tételeknél a 92.§ alkalmazásához jóval kevesebb nyomatékú enyhítő körülmény is elég lehetett.<sup>74</sup> Az, hogy a kettő között nincs átmenet, tehát súlyosan érezte hatását a gyakorlatban.

---

<sup>70</sup> DR. DEGRÉ MIKLÓS: *Az 1928. év büntető igazságszolgáltatása* Jogállam- Jog és Államtudományi Szemle 1929/ 28. évf./ 3. sz. 101.

<sup>71</sup> DEGRÉ MIKLÓS: *A visszaesés, mint büntetést felemelő körülmény a tervezetekben* JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1914/ 49. évf./ 1. sz. 5.

<sup>72</sup> FAYER LÁSZLÓ: 1900. i.m. 120.

<sup>73</sup> 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről 23. § Az államfogház leghosszabb tartama tizenöt év, legrövidebb pedig egy nap, Magyar Törvénytár 1877- 1878. évi törvénycikkek, Márkus Dezső (szerk.), Budapest, Franklin Társulat, 1896., 106., 24. § A börtön leghosszabb tartama tíz év, legrövidebb tartama pedig hat hó, i.m. 106.

<sup>74</sup> FAYER LÁSZLÓ: 1889. i.m. 21.

### III.2. A törvényi szabályozástól való eltérés okai

Annak, hogy a büntetéskiszabás törvényi szabályozása és a gyakorlati alkalmazása között ilyen nagy eltérések mutatkoztak; alapvetően három okát tudnám megjelölni:

- a. gazdasági okok
- b. szociológiai okok
- c. Az enyhítő és súlyosító körülmények eltérő megítélése a bírósági szintek között

A gazdasági és szociológiai okok jogon kívüli, külső befolyásoló tényezőnek minősülnek.

A bűncselekmények minősítésénél a külső viszonyok hatásának vizsgálat alá vonása egy hosszas fejlődési folyamat eredményeképpen alakult ki. Kezdetekben ugyanis a bűncselekményre csak akként tekintettek, mint az ember szabad akaratának megnyilvánulása. Majd kezdtek felfigyelni arra, hogy a külső körülmények viszonyok, milyen jelentőséggel vannak az egyes elkövetőkre, és így a kriminalitás alakulására.<sup>75</sup> Ennek kétségtelen bizonyítékai az enyhítő, súlyosbító körülmények, illetve a motívumok értékelése. Majd különböző melléktudományok is alakultak, például Quetelet kifejezetten a társadalmi jelenségek és a bűnösség közötti kapcsolatot kereste, mely között társadalmi törvényszerűséget vélte megállapítani. Azt mondta: „a társadalom az, amely a büntetendő cselekményt előkészíti, a büntetett csak az eszköz, mely végrehajtja.” Tehát álláspontja szerint a bűncselekményekben nem csak jogi, hanem társadalmi jelenségeket is látnunk kell, és mivel a jogtudomány tárgya jog, és a jog egy társadalmilag kötött jelenség, ezért természetes, hogy meghatározó jellegű lehet az a társadalmi felfogás és emberkép, ami egy adott korban uralkodónak számít. A büntetőjogi melléktudományok így elsősorban nem kifejezetten jogi problémákat boncolgatnak, kialakulásuk is inkább más tudományokhoz kapcsolódnak, mint a statisztika, orvostudomány, összehasonlító jog; melyek eredményeit próbálták a büntetőjogon belül hasznosítani. Így gyakorlatilag az egyetlen eszközként merültek fel, melyek segítségével nem jogi szempontból is vizsgálhatjuk a bűncselekményt.<sup>76</sup> Rendszerint egy-egy büntetőjogi kérdés tudományos megítélésével foglalkoztak, így például a kriminál etiologia a bűnelkövetés okát, a kriminál szociologia a bűnelkövetés mögött meghúzódó társadalmi összefüggéseket, a kriminál statisztika számszerű adatokkal próbálta feltárni a bűnözés egy adott időszakra vonatkozó állását; vagy a kriminál politika pedig a

---

<sup>75</sup> BALOGH JENŐ: 1908. i.m. 6-7.

<sup>76</sup> SZABÓ ANDRÁS: *A büntett és büntetése*, Budapest, Gondolat, 1979. 7-9., 86.

bűnelkövetés megelőzésére és leküzdésére hivatott válaszokat adni.<sup>77</sup> Azt hiszem, joggal mondhatjuk, hogy e melléktudományok által produkált eredményeknek igen nagy szerepe volt abban, hogy a régi korok elavult büntetőjogával szemben a jogtudósok ezeket is felhasználva törekedtek a büntetőkódexek megreformálására, így ezen belül az is, hogy a büntetés kiszabás során az elkövető egyre jobban előtérbe került, valamint a bűnözés elleni küzdelem magasabb szintjének megvalósításában is fontos szerepet töltöttek be.<sup>78</sup>

Persze emellett mindenképpen vegyük figyelembe, hogy kétségtelen, hogy a gazdasági, szociális és más ilyen tényezőknek nagy súlya van, de semmiképp sem kizárólagos a bűncselekmények megítélésnél, úgy gondolnám, hogy egyfajta szükséges, de nem elégséges tényezőt jelent.

Ennek tükrében úgy gondolom, hogy érdemes egy kicsit megvizsgálnunk, hogy Magyarországon 1921 és 1925 között milyen társadalmi tényezők is hatottak a büntetés kiszabására.

### **III.2./a. Gazdasági okok**

*„A büntetendő cselekmények kóroktanát vizsgálva a gazdasági viszonyoknak helyt kell adni.”<sup>79</sup>*

Kétségtelen, hogy a háborút követő válságos években a területvesztés, jóvátételi kötelezettség, a megrokkant és eltorzult gazdaság, az elszegényedés súlyosan megrendítette az állampolgárokat, mind testileg-, lelkileg. Ezek a hatások befolyással bírtak mind az elkövetőkre, mind a bírókra. Ezekből fakadóan a folytonosan növvő munkanélküliség miatt egyre több ember került kilátástalan helyzetbe, aminek az lett a következménye: - amit a statisztikai adatokból megállapíthatunk – hogy a kriminalitás nagymértékben megnövekedett,<sup>80</sup> és kialakult egy sajátos kategória: az úgynevezett megélhetési bűnözés. Nyilvánvaló, hogy nagyrészt a vagyoni elleni bűncselekmények kapcsán beszélhetünk jelentős növekedéshez, amelyet jól illusztrálnak a korszakból származó statisztikai adatok. Míg egy háború előtti bűnügyi statisztika a vagyon elleni bűncselekményeknél 30 781-t mutat,<sup>81</sup> azaz az összes bűnelkövetés körülbelül 31%-át tette ki, addig egy 1921 és 1925 közötti mutató már jelentős

---

<sup>77</sup> HACKER ERVIN: *Bevezetés a büntetőjogba*, Budapest, Pfeifer Ferdinánd, 1924. 4-9.

<sup>78</sup> TANTSÁNYI DÁNIEL: *A kriminalisztika tudomány fejlődése*, Büntetőjogi dolgozatok Finkey Ferenc irodalmi munkássága négy évtizedes évfordulójának emlékére, Pécs, 1936. 361.

<sup>79</sup> U. a. 27.

<sup>80</sup> AURER GYÖRGY: *Háború és kriminalisztika* JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1917/ 52. évf./ 7. sz. 66.

<sup>81</sup> *Bűnügyi statisztika (1904)* JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1906/41. évf./ 7. sz. 54.

növekvő tendenciát mutat. A nevezett időszakban csak lopás 68 317 történt.<sup>82</sup> Mindezek közül a legkiugróbb számot az 1923-as év kriminalitása mutatja, melyet jól alátámaszt az, hogy a Debreceni Ítéltáblán is ebben az évben az ezt megelőzőkhöz képest (1920-ban 29, 1921-ben 40, 1922- 75) jóval többet, azaz az 1923-as évben a bíróság 103 vagyon elleni bűncselekményt bírált el. Ez az emelkedő tendencia, azzal hozható összefüggésbe, hogy a háborúban megrokkant gazdaságunk következtében talán ekkor tetőzött a munkanélküliség, általában pedig a válságoknak, akárcsak egy rossz termést hozó évről is legyen szó, jelentős kriminalitást emelő hatása van,<sup>83</sup> hiszen a gyengébb jellemeket a büntett, mint létfenntartási mód felé terelheti. E szerint állandó párhuzam fedezhető föl a kriminalitás és a gazdasági feltételek alakulása között; minél állandóbbak a gazdasági feltételek, annál alacsonyabbra tehető a kriminalitás száma.<sup>84</sup>

Mindezekből következik, hogy a kriminalitásra hatást gyakorló tényezők nagyszámúak, vannak, amelyek közvetlenül, és vannak, amelyek csak közvetve gyakorolnak hatást. Így világháborúnak is volt még egy nagy befolyással bíró közvetett hatása a büntetéskiszabásra, ez pedig a pénz elértéktelenedése. Ez ezért fontos a büntetéskiszabás szempontjából, mert a vagyon elleni bűncselekményeknél az érték a meghatározó abból a szempontból, hogy a büntetendő cselekmény büntettnek, vagy vétségnek minősül, illetve a kisebb vagy nagyobb érték enyhítő vagy súlyosító körülmény lehet; ha jelentősen alulmarad, vagy meghaladja a minősítés alapjául szolgáló értékhatárt. Eredetileg a Csemegi-kódex által meghatározott lopás vétségének értékhatára 100 Korona volt, majd az első Büntetőnovella megemelte 200 Koronára, azonban ezt már akkor is a bíróság túl szigorúnak tartotta, és például a lopások 1/3. részében alkalmazta a 92. §-t. Illetve 4000 Koronában határozta meg a büntett értékhatárát, mert jellemzően, aki ilyen értékben lopott, az olyan vakmerőséget feltételezett, amely az enyhítő körülmények teljes hiányára vallanak.<sup>85</sup> Később a háború hatására bekövetkező elértéktelenedés következtében ezek az értékhatárok tarthatatlanok voltak, így az 1921: XXVIII. törvény, a II. Büntetőnovella 2000 illetve 40 000 Koronára emelte. A gyakorlat azonban a további árdrágulások miatt ezt a 2000 Koronát is alkalmatlannak találta. Az egész értékemelkedés azzal járt, hogy a járásbíróságok hatásköre és tevékenysége a minimumra csökkent, míg a törvényszékek a csekély vagyoni jelentőségű bűnügyek tömkelegével

---

<sup>82</sup> HACKER ERVIN: *Kriminalitásunk az 1921- 1927. években*, Miskolc, ifj. Ludvig István Könyvnyomdája, 1929. 6.

<sup>83</sup> BUD JÁNOS: *Bűnügyi statisztika* JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1906/41. évf./ 9. sz. 73.

<sup>84</sup> VÁMBÉRY RUSZTEM: 1913. i.m. 12.

<sup>85</sup> DR. ALFÖLDI DÁVID: *Értékhatár és büntetés* JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1923/58. évf./ 8. sz. 61.

küzdött. A törvényszékek által elbírált ilyen ügyek folytán a széles körben igénybe vehető perorvoslati jogoknak köszönhetően a felsőfokú bíróságokhoz is rengeteg ügy került. Ezt tetőzte, hogy a tényleges helyzeteknek meg nem felelő értékhatár kirívó aránytalanságot okozott az elkövetett cselekmény és a rá kiszabható büntetés között.<sup>86</sup> Például aki egy libát lopott az nem kihágást követett el, hanem vétséget, mert 6 Koronáról 8000K-ra emelkedett az ára. A bírói gyakorlatnak ezért elsődleges feladata lett, hogy a törvény változatlan büntetési tételeit a változó társadalmi szükségleteinek megfelelően kell alkalmaznia.<sup>87</sup> Mert a jog nem akkor tölti be a feladatát, ha mereven ragaszkodik a meglévő szabályozási rendszerhez, hanem akkor, ha rugalmasan követni tudja a változó életviszonyokat legyen szó akár ilyen kirívó esetekről, melyeket háború idéz elő, vagy éppen csak a fejlődő világgal kelljen lépést tartania.<sup>88</sup> Olchváry Zoltán kúriai bírót idézve: „*Annak, hogy az igazságügyi törvények a gyakorlatban nem válnak be, két fő oka lehet. Az egyik az, hogy a bíróságok helytelenül alkalmazzák a törvényeket, és annak intencióit félreértve helytelen gyakorlatot követnek, a mások ok, hogy a törvények nincsenek összhangban az életviszonyokkal, mert a törvények előkészítése és meghozatala az életviszonyok alapos ismerete nélkül történnek.*”<sup>89</sup>

Jelen esetben ezt úgy tudták kiküszöbölni, hogy szinte minden ilyen aránytalan esetről a 92. §-hoz nyúltak. Egyébként maga az egykori igazságügyi miniszter Vázsonyi Vilmos rendeletben hívta fel az alkalmazására a bírók figyelmét minden olyan esetben, amikor a normális értékelés mellett az értékhatáron alapuló súlyosabb minősítés nem lett volna alkalmazható. Ugyanis célszerűtlen lenne az elkövetőt tettének oly körülményei miatt is büntetni, melyet előre nem látott, mert a büntetés, mint lélektani ellenmotívum teljesen hatástalan, ha az eredmény, melyen alapszik a tettes akarati megnyilvánulásától függetlenül jött létre.<sup>90</sup> Mindez tükröződik az általam vizsgált esetekben is, hiszen a legtöbbször a bíróság alkalmazta a 92. §-t, külön enyhítő körülményként emelte ki, hogy csak a háborús értékelkedés következtében minősül a bűncselekmény vétségé, vagy büntetté. Így járt el például Sz. Kálmán ügyében:<sup>91</sup>

---

<sup>86</sup> DR. AURER GYÖRGY: *Büntetőjogi reformkérdések* JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1923/58. évf./ 8. sz. 58.

<sup>87</sup> HEIL FAUSZTIN: *A büntetés kimérése* JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1906./41. évf./12. sz. 97.

<sup>88</sup> ANGYAL PÁL: *A háború hatása büntetőjogunkra*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, Budapest, Franklin-Társulat, 1916. 20.

<sup>89</sup> DR. GÁL JENŐ: *Büntetőjogunk fejlődése és a háború*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, Budapest, Franklin-Társulat, 1916. 5.

<sup>90</sup> VÁMBÉRY RUSZTEM: *A büntetőjogi értékhatár felemelése* JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1917/52. évf./42. sz. 368.

<sup>91</sup> Hbml. VII/ 2. b 38. doboz B V. 657/02/1920, de erre találhatunk példát többek között: Hbml. VII/ 2. b 40 doboz B 334/7/1921, 41. doboz B895/12/1921, 44. doboz BI. 388/10/1922

*Sz. Kálmán Újfehértó község kárára, a községi hullaház területéről, nyílt helyről 200 Korona értéket meghaladó ingóságot; két karosszéket és egy asztalt a sértett birtokából beleegyezése nélkül oly célból vett el, hogy azt jogtalanul eltulajdonítsa.*

Ebben az ügyben az elsőfokú bíróság a Nyíregyházi Törvényszék súlyosító körülményként mérlegelte a halmazatot, míg ezzel szemben enyhítő körülményként a vádlott beismerését, büntetlen előéletét, sokévi harctéri szolgálatát, illetve azt hogy a kár megtérült. Ezekre figyelemmel lopás büntette miatt ítélték a Btk. 92. §-nak alkalmazásával a törvényben meghatározott fegyház helyett 7 hónapi börtönbüntetésre és 3 évi hivatalvesztésre és politikai jogai felfüggesztésére. A büntetés súlyossága miatt bejelentett fellebbezés okán a Debreceni Ítéltábla ugyan helybenhagyta a 92. § alapján kiszabott büntetést, de módosított a figyelembe veendő enyhítő körülményeken, mellőzte a halmazatot, mint súlyosító körülményt, illetve a beismerését és a kár megtérítését, mint enyhítő körülményként való mérlegelését. Habár a törvényszék által felsorolt enyhítő körülményeken kívül annak találta még azt, hogy a vádlott ittas volt, illetve hogy az eltulajdonított ingók értéke a háborús viszonyok következtében emelkedtek meg aránytalanul nagyobb összegre. De súlyosítóként értékelte, hogy a lopást éjjel követte el.

A háború hatásai jól tükröződnek a gyakorlatban, ugyanis a büntetéskiszabásánál a háborúval kapcsolatos befolyásoló körülményeket is értékelték. Például azt, hogy a vádlott hosszú időn át teljesített katonai szolgálatot, vagy, hogy ez alatt az idő alatt maradandó sérüléseket szerzett, enyhítő körülménynek számították be. Így jártak el például P. Pál ügyében.<sup>92</sup>

*P. Pált a Miskolci Királyi Törvényszék bűnösnek találta, a Btk. 92. §-ra figyelemmel, a Btk. 20. §-nak alkalmazásával sikkasztás vétségében, amelyet úgy követett el, hogy D. J. által a neki kézbesítés végett átadott 5000 Korona készpénzt, mint birtokában lévő rá nézve idegen ingó dolgot jogtalanul eltulajdonította, az által, hogy azt a sértett előtt leszállítottak állította.*

A törvényszék ezért 8 napi fogházbüntetésre ítélte, a büntetéskiszabásnál pedig figyelembe vette, mint enyhítő körülményt a vádlott büntetlen előéletét, harctéren szerzett érdemeit, több ízbeli sebesülését, kitüntetéseit, illetve, hogy a sértett kártérítést nem követelt.

---

<sup>92</sup> Hbml. VII./ 2. b 49. doboz B II. 2/6/1923, 49. doboz BII. 5/20/1923, 52. doboz BII. 1729/8/1923

Persze azt is meg kell említenünk, hogy a jogtudomány erre sem reagált egyöntetűen, ugyanis voltak, akik szerint ezeket a háborús szolgálattal kapcsolatos enyhítő körülményeket, nem kellene a vádlott javára értékelni, ugyanis az nincs befolyással közvetlenül a vádlott bűnösségére.<sup>93</sup> Szemben azzal, hogy a például a nagyszámú család azért jöhet szóba, mert mint a családja megélhetési iránti félelem motívumként merülhet föl. Például a Debreceni Ítéltábla is az általam vizsgált ügyek közül, egyetlen egyben azt mondta ki, hogy mellőzi a királyi törvényszék által elfogadott harctéri szolgálatot, mint enyhítő körülményt, arra hivatkozva, hogy az polgári kötelezettség.<sup>94</sup>

Ugyanakkor nem a háborús szolgálat volt az egyetlen ilyen körülmény, ami megosztotta a jogtudomány véleményét, hanem ilyenek mutatkoztak is, hogy bevett szokás volt, azt hogy a bűncselekmény egy adott időben és helyen jelentősen elszaporodott súlyosító körülményként értékelni.<sup>95</sup> Persze ennek is megvan a maga oka, hogy ezzel is próbálták visszaszorítani az előfordulását, de ha belegondolunk abba, hogy enyhítő,- illetve súlyosító körülményként a büntetés megállapításánál a vádlott egyéni ténykedését, és a körülményeket melyek közt a bűncselekményt elkövette, személyes viszonyait, elhatározására befolyással lévő mozzanatokat kellene értékelnünk.<sup>96</sup> Akkor felmerülhet, az hogy, a mások által elkövetett ugyanolyan vagy hasonló bűncselekmények gyakorisága, a fentiekre tekintettel milyen alapon is számíthat súlyosító körülménynek, holott nem lehet száz százalékosan bizonyítottnak venni, hogy azért követett el az illető is ilyen cselekményt, mert egyébként is gyakori volt. De ennek ellenére helyesnek találom, ezt a jogpolitikai eszközt, mert ilyen helyzetekben a büntetések súlyosítása talán a leghatékonyabb védekezést jelentheti az ilyen elszaporodott bűncselekmények visszaszorításában.

### III.2./b. Szociológiai okok

Jelentős befolyással volt a korszak kriminalitására az a társadalmi jelenség, amit Dumont Arsène – francia szociológus és statisztikus – nyomán társadalmi kapillaritásnak nevezünk.

*„A társadalmi kapillaritás más társadalmi rétegekbe való behatolás, beszivárgás”*<sup>97</sup>

---

<sup>93</sup> DR. DEGRÉ MIKLÓS: *Az 1928. év büntető igazságszolgáltatása* Jogállam- Jog és Államtudományi Szemle XXVIII. évf. 101.

<sup>94</sup> Hbml VII./ 2. b 63. doboz B II. 2406/8/1925

<sup>95</sup> Például Sz. Viktor ügyében azt értékelték súlyosító körülményként, hogy a vádlott cselekménye a háború idején elszaporodott fosztogatások közé sorolható. – Hbml VII./ 2. b 45. doboz, B I. 857/21/1922.

<sup>96</sup> FAYER LÁSZLÓ: 1900. i.m. 349.

<sup>97</sup> HACKER ERVIN: *Társadalmi kapillaritás és kriminalitás*, Büntetőjogi dolgozatok Finkey Ferenc irodalmi munkássága négy évtizedes évfordulójának emlékére, Pécs, 1936., 98.

Önmagában ez a folyamat nem mindig jelent rosszat, hiszen az alacsonyabb társadalmi rétegekből a magasabban állók rétegébe való behatolás alapvetően egy ösztönző fejlődési folyamat, ha feltételezzük, hogy olyanok kerülnek feljebb, akiknek meg is van hozzá a kellő képességei.<sup>98</sup> De a háború következtében nem csak hazánkban, hanem más országokban is jellegzetesen a társadalmi kapillaritás negatív hatása érvényesült. Ugyanis a hadba vonuló férfiak – a családfenntartó szerepét betöltő apák – helyét mind a családfenntartásban, mind a munka terén az itthon maradónők és sokszor a fiatalok vették át. Természetesen ez az esetek többségében azt eredményezte, hogy a megkívánt képességekkel nem rendelkező társadalmi elemek olyan közegbe kerültek be, mely következtében szokatlanul nagy munkabérhez jut, amely fölött ő maga rendelkezhetett. Ez pedig gyakran ahhoz vezetett, hogy a kísértéseknek ellent nem állva káros szenvedélyre, vágyai kielégítése végett a bűn útjára léptek. Tarde mondta: *„nem a szegénység, vagy a nyomor a fő ok, hanem a gazdasági helyzettel való elégedetlenség, az igények fokozódása, a fényűzés, a vagyonosodás vágya, a munkánélküli kényelmes megélésre való törekvés.”*<sup>99</sup> Egyértelmű, hogy míg a legtöbb nő otthon a háztartást vezette nem volt lehetősége olyan bűncselekmények elkövetésére, melyhez annak révén jutottak, hogy például a férfiak helyét átvéve vállalatoknál, hivataloknál megnyílt a lehetőség a csalás, sikkasztás elkövetésére. Így míg a világháború előtti években a női kriminalitás száma az összeshez viszonyítva körülbelül 15%-ra volt tehető, addig e körülményekből fakadóan a háború alatt és utáni években átlagosan 25- 30 %-ra tehető ez a mutató, de volt olyan év (1917) amikor megütötte a 47 %-ot is. A statisztikai adatok alapján hasonló emelkedő tendenciát figyelhetünk meg a fiatalok körében is.<sup>100</sup>

Mindezen számba vett körülmények és tényezők arra vezettek, hogy jelentősen megnőtt az úgynevezett alkalmi bűnözők száma. Vámbéry Rusztem szavaival élve az alkalmi bűnözőket *„az ellenálló képesség és az előrelátásnak csekélyebb foka jellemez, úgy, hogy a külső körülmények hatása könnyen készíti bűntett elkövetésére.”*<sup>101</sup> Ez pedig a gyakorlatban ott érhető tetten, hogy a vizsgált esetekben a büntetlen előélet, mint enyhítő körülmény jelentősen nagy számban forgott fenn.<sup>102</sup>

A vizsgált esetekből jól kitűnik, hogy a bírúk előszeretettel értékelték a vádlottak javára a

---

<sup>98</sup> ANGYAL PÁL: *A fiatalok bírósága a háború alatt és háború után* JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1917/ 52. évf./ 17. sz. 154.

<sup>99</sup> FINKEY FERENC: 1905. i.m. 137.

<sup>100</sup> HACKER ERVIN: 1936. i.m. 99-101., FINKEY FERENC: *A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota*, Budapest, Grill K., 1923. 20.

<sup>101</sup> VÁMBÉRY RUSZTEM: 1913. i.m. 36.

<sup>102</sup> v.ö.: Hbml. VII./ 2. b 48 doboz BI 2253/10/1922, 49. doboz BI. 2741/1922, 58. doboz BI 2586/6/1924, 64. doboz BI. 2942/5/1925, 61. doboz BII. 923/5/1925

saját szubjektív helyzetükkel kapcsolatos enyhítő körülményeket. Olyanokat, mint például a nagyszámú család, sok eltartottal, a nyomorgó életkörülményeit, nyomasztó anyagi helyzetét, vagy előfordult olyan is, amikor azt értékelték enyhítő körülménynek, hogy a vádlott élelmiszercikket lopott, amely bűncselekmény nélkül egyébként a családjának nem tudott volna élelmiszert biztosítani.<sup>103</sup> De a XVI. 11. számú Kúriai döntvény is kimondta, hogy a vádlott családjának számos tagból álló voltát, és a fővárosban uralkodó drágaság mellett bizonyos fizetési összeg az életszükségletek fedezésére elégséges nem lévén enyhítő körülményként beszámítható.<sup>104</sup> Tehát önmagában az, hogy valaki vagyontalan, és kevés befolyó havi jövedelemmel rendelkezik, az önmagában enyhítő körülményt jelent. Ez pedig alátámasztja azt, hogy a bírák ebben az időszakban, a fennálló társadalmi körülményekre tekintettel, igenis szinte külön bűncselekményi kategóriaként értékelte a megélhetési bűnözést, így a szociológiai okok jelentős befolyással bírtak a büntetés kiszabására.

### **III.2./c. Az enyhítő és súlyosító körülmények eltérő megítélése a bírósági szintek között**

Maga a Csemegi-kódex tehát az enyhítő és súlyosító körülményekről nem adott felsorolást, ezért ezt a bírói gyakorlatnak kellett kialakítania. A Kúria 49. számú döntvénye foglalkozott vele, és határozta meg körüket, de a feldolgozott esetekből is kitűnik, hogy ennek ellenére rengeteg visszátság, és eltérő értékelés fordult elő a különböző szintek között.

Így például sokszor előfordult az a gyakorlatban, hogy az alanyilag enyhítő körülményt, a büntetlen előéletet, olyanok javára vette figyelembe az első fokon eljáró bíróság, akikre egyébként közalkalmazotti minőségére tekintettel nem lehetne figyelembe venni, hiszen az a közalkalmazotti munkaviszony törvényes feltételét képezi. Természetes ezekben az esetekben az Ítélet tábla korrigált. Így tett L. István ügyében<sup>105</sup> is:

*L. István (33 éves, MÁV. vasúti értékesítő) Debrecenben ismeretlen román katonáktól egy hordó benzint vagyoni haszon végett megszerzett, tudva azt, hogy az lopás büntette következtében jutott az eladók kezéhez.*

Az ügyben első fokon a Debreceni Törvényszék járt el; a felmerült nyomatékos és nagyszámú

---

<sup>103</sup> Hbml VII. / 2. b 45. doboz B I. 824/6/1922, 59. doboz BI 3039/10/1924, 59. doboz BI. 35/34/1925, 50. doboz BI. 936/4/1923

<sup>104</sup> FAYER LÁSZLÓ: 1900. i.m. 350.

<sup>105</sup> Hbml. VII./ 2. b 44. doboz B I. 388/10/1922, de így járt még el többek közt: Hbml. VII./ 2. b 45. doboz BI. 857/21/1922, 45. doboz BI. 931/11/1922, 49. doboz BI.2602/32/1922 ügyekben

enyhítő körülmények miatt a Btk. 92.§-nak alkalmazása folytán a Btk. 20. §-a szerint minősülő gazdaság vétségében mondta ki bűnösnek az egyébként büntettnak minősülő cselekménye miatt. A felmerült enyhítő körülmények a büntetlen előélet, a vádlott beismerése, és hogy a benzin értéke csak a háborús értékelkedés következtében haladta meg a minősítésül szolgáló 200 Korona értékhatárt. Ez alapján kéthavi fogház főbüntetésre, és egy évi hivatalvesztés és politikai jogai felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre ítélték.

Az Ítélet tábla ezzel szemben megváltoztatta a kiszabott büntetést, és a Btk. 370. §-a alapján 2 heti fogház büntetésre ítélte, a mellékbüntetést pedig mellőzte. És ugyancsak mellőzte a fenti körülményekre hivatkozva a büntetlen előéletet, mint enyhítő körülményt, de annak értékelte azt, hogy hosszabb ideig állt büntetőeljárás alatt.

A másik ilyen gyakori tévedést okozó körülmény volt még a beismerés értékelése. Ugyanis főszabály szerint csak akkor számíthat enyhítő körülménynek, amit a vádlott önként, töredelmesen tett, és ami megkönnyíti a hatóságoknak a bizonyítást,<sup>106</sup> így pl. az M. József ügyben is eltérő értékelés volt a királyi törvényszék és az Ítélet tábla között.<sup>107</sup>

*M. Józsefet a Debreceni Királyi Törvényszék bűnösnek találta sikkasztás büntetében, de a Btk. 92§-ra tekintettel, a Btk. 20§-nak alkalmazásával sikkasztás vétségévé minősítette le, amelyet úgy követett el, hogy P. E. tulajdonát képzett és annak megbízásából eladás végett 3 db. öltönyt 3000 Koronáért eladva, ezen összeget, mint birtokában lévő idegen ingó dolgot, jogtalanul eltulajdonította, amennyiben azt saját céljaira fordította.*

Az ügyben a királyi törvényszék a büntetés kiszabásánál a vádlott büntetlen előéletét, a tényállás felderítését eredményező beismerő vallomását, mint enyhítő körülményt értékelte, mellyel szemben súlyosító körülményt nem észlelt, így 21 napi fogház főbüntetésre, és 1 évi hivatalvesztésre és politikai jogai gyakorlásának felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre ítélte.

Az ügyész részéről a büntetés súlyosítása, és a vádlott által benyújtott a büntetés megállapítása és felmentése végett benyújtott fellebbezés folytán a Debreceni Királyi Ítélet tábla a vádlott fogházbüntetését 1 hétre leszállítja. A büntetés megállapításánál mellőzte a vádlott beismerését, mint enyhítő körülményt, mert csak a megbánásra valló töredelmes

---

<sup>106</sup> FAYER LÁSZLÓ: 1900. i.m. 350. – Döntvénytár V. 57. (X.13.) sz.

<sup>107</sup> Hbml. VII. / 2. b 50. doboz B I. 891/6/1923, 53. doboz BI. 1937/5/1923, 58. doboz BI. 2586/6/1924

beismerés megy enyhítő számba, de az nem ami egyébként is könnyen bizonyítható lenne. Viszont enyhítő körülményként értékelte az Ítéletábla a vádlott büntetlen előéletét, nagyszámú családját, az elsikkasztott összeg csekélységét, s a vádlott nyomasztó anyagi helyzetét.

Ugyancsak többször javította ki, és mellőzte az Ítéletábla a törvényszékek által enyhítő körülményül megállapított kár megtérítését. Így történt ez például K. M. ügyében:<sup>108</sup>

*K. M.-t a Nyíregyházai Királyi Törvényszék bűnösnek mondta ki a Btk. 92.§-ra tekintettel, a Btk. 20. §-nak alkalmazásával sikkasztás vétségében, melyet úgy követett el, hogy R. M sértettől mosás végett átvett ruhaneműből 2000 Korona mértékben jogtalanul eltulajdonított.*

Ezért a törvényszék 2 hónapi fogházbüntetést, és 1 évi hivatalvesztésre, valamint politikai jogai ugyanilyen tartalmú felfüggesztésére ítélte, melynél enyhítő körülményként vette figyelembe, hogy az okozott kár részben megtérült, a vádlott büntetlen előéletét, nyomorát, és nagyszámú családját.

A vádlott által a bűnösség megállapítása végett bejelentett fellebbezése folytán az Ítéletábla a büntetést 2 hétre leszállította. De a büntetéskiszabásánál mellőzte azt az enyhítő körülményt, hogy a kár megtérült, mert az nem a vádlott tevékenységének, hanem a nyomozásnak az eredménye. A többi helyben hagyta, illetve enyhítőként vette még figyelembe a bűnvádi eljárás hosszabb tartamát.

Egy ma szokatlanak tűnő értékelést mutat a bírói gyakorlatban az ittaság, mint enyhítő körülmény értékelése.<sup>109</sup> Ma köztudott, hogy az ittas állapotban elkövetett bűncselekmény, nem hogy enyhítőnek, de súlyosító körülménynek minősül a büntetéskiszabásban. Azonban, ahogy a feldolgozott esetekből láttam, a bíróságok az ittas állapotot enyhítő körülményként

---

<sup>108</sup>Hbml. VII. / 2. b 53. doboz B II. 2192/7/1923, 51. doboz BII 1534/10/1923, 59. doboz BI. 3097/21/1924

<sup>109</sup>Fontos megjegyeznünk, hogy ebben az időszakban az ittaságra, mint beszámítást korlátozó tényezőre nem is volt törvényi szabályozás, a Csemegi- kódex hatályba lépése után a bíróságok gyakran az ittaságra hivatkozva felmentő ítéleteket hoztak, vagy néhány esetben, mint enyhítő körülményt értékelték. Igazából az első világháború után súlyosbodott a megítélése, és már csak, mint enyhítő körülményt értékelték, ez a tendencia folytatódott, amikor is 1948-ban a harmadik Büntetőnovella már törvényi szinten szabályozta a megítélését. – DERES PETRONELLA: *Az alkohol hatására elkövetett bűncselekmények büntető anyagi, jogi értékelésének szabályozástörténete- a kezdetektől a Csemegi- kódex vonatkozó rendelkezéséig*, Jogtörténeti Szemle, 2007/1. sz. 36-39.

mérlegelték a vádlottak javára.<sup>110</sup> Kérdésként merülhet fel, hogy vajon mi lehetett ennek a változtatásnak az indoka? Itt persze nem szabad megfeledkeznünk a tudományok fejlődésével bekövetkező eltérőként minősítését az egyéb tudatot befolyásoló körülményekként, de talán olyan jogpolitikai indoka is lehetett, amit már a visszaesés kérdése kapcsán boncolgattam. Ugyanis előfordulhatott, hogy a gyakori ittasságra hivatkozva, illetve más egyéb enyhítő körülményekhez való görcsös ragaszkodás következtében, az a helyzet állt elő, hogy az elkövetők szinte egészen kis büntetéssel „megúszták” az esetet, mert megnőtt a büntetendő cselekmény nyeresége, míg a kockázat pedig fogyott.<sup>111</sup> Így persze gyakoriságuk is jelentősen növekedhetett, mely visszaszorításának legjobb eszközül a súlyosbítás mutatkozott. Ilyen jogpolitikai megoldásokra a későbbiekben is találhatunk példát, így járt el a jogalkotó például, amikor az emberölés büntette alól, azt a privilegizált esetet, amit az anya szülés utáni állapotában követett el gyermeke sérelmére kivette, és így egyből a meglévő minősítő körülmény alá esett.

Ennek az lehet a magyarázata, hogy a bírónak a büntetéskiszabása során nem csak a speciál prevencióra, hanem a generál prevencióra is figyelemmel kell lennie. Ugyanis amíg az ittasságot ilyen esetekben enyhítőként mérlegeli, az persze az elkövetőre kedvezően hat, de magára a társadalom egészére pedig kedvezőtlenül, mert egyrészt szaporodnak a bűncselekmények, másrészt az iszákosságot is mindenképp erősíti.<sup>112</sup>

Kitérnék még a műveltségre, mint büntetéskiszabását befolyásoló tényezőre. Az általános megítélés szerint, akik a műveltségi szint alacsonyabb fokán állnak gyakrabban követnek el bűncselekményt, mint azok, akik magasabb szinten állnak. Ebből kifolyólag pedig többen a kultúra, és a műveltség terjedésével egyenes arányban várnák a bűncselekmények számának csökkenését is. Éppen ezért általában az előző enyhítő körülménynek, még az utóbbi súlyosítónak számít a büntetéskiszabás során. Az alacsony műveltségre, azért szoktak, mint enyhítő körülményre hivatkozni, mert feltételezik, hogy így az elkövető nincs annyira tudatában cselekménye bűnös és társadalomra veszélyes mivoltában.

Azonban a gyakorlat nem támasztotta alá a műveltség terjedésével kapcsolatos elvárásokat, a bűncselekmények továbbra is nőttek, illetve gyakori volt, hogy írni-olvasni tudó, több osztályt végzett, vagy érettségizett személy volt ez elkövető.<sup>113</sup>

---

<sup>110</sup>Hbml. VII./ 2. b 46. doboz, B I. 1119/53/1922, 54. doboz BII. 4814/7/1923, 50. doboz BI. 666/44/1923

<sup>111</sup> BALOGH JENŐ: 1908. i.m. 45.

<sup>112</sup> DR. HELLER ERIK: i.m. 183.

<sup>113</sup> Talán azért is alakult így az általam vizsgált esetekben, mert általában az Ítéletáblához már komolyabb ügyek kerültek fel, nagyon gyakori volt például a hivatali sikkasztás, illetve abból, hogy nagyon sok esetben a büntetlen előéletet nem vették figyelembe, a közalkalmazottakra vonatkozó követelmény miatt, magával hozza azt a

A műveltség terjedése inkább azt hozta magával, hogy az emberi tevékenység köre kiszélesedett, - ami egyben magával hozza a bűnözési alkalmak sokszínűségét - egyre csak szaporította az emberek vágyait, szükségleteiket; melyeknek kielégítése végett gyakran léptek a bűn útjára. A műveltség terjedésének ezért valójában a legkézzelfoghatóbb hatása az elkövetési módok szelídülésében mutatkozik.<sup>114</sup>

Ennek ellenére a törvényszékek igen gyakran vették figyelembe enyhítő vagy súlyosító körülményként az elkövető magas vagy alacsony műveltségi fokát, vagy társadalmi állását.<sup>115</sup>

De akadt olyan eset is, ahol az Ítéltábla ezt nem tartotta figyelembe vehető körülménynek.

Így járt el S. István ügyében is:

*S. Istvánt a Sátoraljaújhelyi Királyi Törvényszék bűnösnek mondta ki a Btk 92.§-ra figyelemmel, a Btk. 20.§ szerint minősülő sikkasztás vétségében, melyet úgy követett el, hogy a a vörös hadsereg tulajdonában lévő lovat, mely ugyan a kezelése alatt állt, de azt vissza nem szolgáltatva, rá nézve mint idegen ingó dolgot hazavitte, és Cs. János részére 14 000 Koronáért eladta.*<sup>116</sup>

A törvényszék e cselekedetért, a vádlott büntetlen előéletére, csekély műveltségi fokára, és töredelmes megbánást tanúsító beismerésére tekintettel 4 havi fogházbüntetésre, mint főbüntetésre és 3 évi hivatalvesztésre, valamint ugyanilyen tartalmú politika jogai felfüggesztésére ítélte.

A Debreceni Királyi Ítéltábla a vádlott által a büntetés enyhítése miatt bejelentett fellebbezése folytán, az első fokban eljáró bíróság ítéletét megváltoztatta. A vádlottra kiszabott főbüntetést 1 hónapra leszállította. De mellőzte a büntetés megállapításánál az alacsony műveltségi fokot, mint enyhítő körülményt, melyet azzal indokolt, hogy még az alacsony műveltségi egyénnek is tudnia kell, hogy a sikkasztás bűncselekménynek minősül; és az alacsony műveltség, mint egyéni tulajdonság is csak a bizonyos fokú értelmiséget feltételező bűncselekmények elkövetőivel szemben szolgálhat enyhítő körülményül. Viszont enyhítő körülményként vette még figyelembe a bűnvádi eljárás hosszabb tartamát, egyebekben pedig helybenhagyta a törvényszék ítéletét.

---

körülményt, hogy az elkövetők a műveltségi szint valamivel magasabb fokán állhattak.

<sup>114</sup> ANGYAL PÁL: *A kultúra kriminál etiológiai jelentősége*, Büntetőjogi dolgozatok Balogh Jenő születése 50. évfordulójának ünnepére, Pécs, Wessely- Horváth Ny., 1916. 11-21.

<sup>115</sup> Például: Hbml. VII./2. b 45. doboz B I. 431/8/1922, 40 doboz B 678/13/1921, 41. doboz B1477/25/1921

<sup>116</sup> Hbml. VII./ 2. b 44. doboz B II. 151/12/1922

### III.3. Súlyosító körülmények értékelése

Az ismertetett körülmények miatt a súlyosító körülmények az adott időszakban sokkal kisebb számmal, és jelentőséggel fordultak elő, mint az enyhítő körülmények, a megvizsgált időszakban abban a néhány esetben ahol nem került sor a büntető törvénykönyv 92. §-nak alkalmazására, ott sem került sor középértéken felüli büntetésre.

Persze ez nem jelentette azt, hogy a bíróságok teljesen figyelmen kívül hagyták volna, a leggyakrabban előforduló súlyosító körülmények voltak: a büntetett előélet, a kár nagy mértéke, az, hogy a cselekmény a közérdekes súlyosan sértette,<sup>117</sup> a nagy kitartás, az üzletszerűséget, a magas műveltségi fok, a halmazat. Ezek közül a büntetett előélet okozott eltérést a bíróságok megítélésében. Mégpedig abból az alapelvből kifolyóan, hogy amit egyszer már minősítő körülményként értékel a jogalkotó, azt már nem lehet súlyosító körülményként is.<sup>118</sup>

Így történt ez többek között V. Gyula ügyében is:<sup>119</sup>

A Sátorlajújhelyi Királyi törvényszék súlyosító körülményként vette figyelembe azt, hogy a vádlott a büntetett előéletű volt, de ezt az Ítéletábra helyesen kijavította, és mellőzte, hogy a vádlott többször volt már hasonló cselekménye miatt büntetve, arra hivatkozva, hogy lopás büntetéseért előzően két ízben büntetett előélet a súlyosabb büntetési tétel alapja, így mint külön súlyosító körülmény nem vehető figyelembe.

A másik leggyakrabban előforduló súlyosító körülmény a halmazat volt. A halmazat alatt az egyes elkövető által elkövetett több jogilag büntetendő cselekményeket értjük.<sup>120</sup> Nyilvánvaló, hogy ha valaki több bűncselekményt követ el, vagy ha egy cselekménye minősül több bűncselekménnyé, azt súlyosabb büntetéssel kell sújtani. A középkorban ezt úgy valósították meg, hogy a büntetéseket egyre nagyobb szigorral szabták ki, majd elterjedté vált a kumuláció, azaz a törvényben meghatározott büntetések tartamát összeadva állapították meg a halmazati büntetés mértékét. Az így megállapított büntetéseket egymás után kellett végrehajtani, így gyakran az elkövetők életük végéig büntetés végrehajtás alatt álltak. A Csemegi- kódex már az aszperáció elvét alkalmazza, azaz a legsúlyosabb bűncselekményre

---

<sup>117</sup>Hbml. VII./2. b 42. doboz B1817/18/1921, és még 40. doboz B 334/7/1921, 44. doboz BII. 415/18/1922, 49. doboz BI. 2741/1922, 60. doboz BI. 434/5/1925, 59. doboz BII. 4948/18/1924, 56. doboz BI. 551/49/1924

<sup>118</sup>VÁMBÉRY RUSZTEM: 1913. i.m. 149., FAYER LÁSZLÓ: 1900. i.m. 350

<sup>119</sup>Hbml VII. / 2. b 41. doboz B 1477/25/1921

<sup>120</sup>FINKEY FERENC: 1895 i.m. 4.

irányadó büntetési tételből indul ki, de lehetővé teszi bizonyos esetekben, hogy ezt a büntetési tartamot egy, két illetve öt évvel a bíróság a többi eset súlyosságához mérten felemelhesse.<sup>121</sup> De azokban az ügyekben is ahol halmazat fordult elő, a kiszabott büntetésekben a középértéket nem haladták meg.<sup>122</sup>

## IV. fejezet

### A fiataikorúakra vonatkozó külön rendelkezések

A Csemegi-kódexet már a megjelenésekor is rengeteg kritika érte, többek között a merev tett büntetőjogi rendszere, a feltételes elítélés hiánya, a szándékosság és a gondatlanság meghatározásának hiánya, és hogy a fiataikorú elkövetőkre nézve nem tartalmazott külön rendelkezéseket. A kódex mindössze a gyermekkor és ezzel a büntethetőség határát határozta meg a 12. életévben. Így a fiataikorúakra is a felnőttekkel egyetemben akár sokévi fegyházbüntetés is kiszabható volt. A beszámítás megkérdőjelezése fel sem merült a kor tekintetében, a bíró tartotta magát a törvényben előírtakhoz, a fiataikort így legfeljebb csak, mint enyhítő körülményt lehetett figyelembe venni a büntetéskiszabás során.<sup>123</sup>

Azonban a pozitivista, illetve a közvetítő iskola eszményeinek terjedésével, illetve főleg az individualizáció térnyerésével, egyre jobban égető szükségévé vált a jogtudománynak, hogy kidolgozza a fiataikorúakra vonatkozó rendelkezéseket. Ennek rövidesen meg is lett ez eredmény, ugyanis a Büntetőtörvénykönyv első novelláris módosításának keretében kidolgozták a fiataikorúak ügyeivel és feltételes elítélésével foglalkozó rendszert. A büntetőnovella miniszteri indokolásában azt írták: hogy ez a módosítás „a büntetőjogunk átépítésének első köve, melyet követ majd a klasszikus elvekkel való teljes szakítás.”<sup>124</sup> A fiataikorúak büntetőjoga ugyanis teljes mértékben a tettes büntetőjogi szemléletet valósította meg, illetve előtérbe került a speciális prevenció és a biztonsági intézkedések. Így mint pszeudo büntetőjog lényegében nem is büntetőjog, hanem a fiataikorúak nevelésének joga, és ez tette lehetővé, hogy közigazgatási és biztonsági intézkedéseket vonjunk bele a büntetőjogi

---

<sup>121</sup> 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv büntettekről és vétségekről 95-99. §, Magyar Törvénytár 1877- 1878. évi törvénycikkek, Márkus Dezső (szerk.), Budapest, Franklin- Társulat, 1896., 116-117., Vámbéry Rusztem: 1913. i.m. 267.

<sup>122</sup> Hbml. VII./2. b 38. doboz B V. 883/35/1920, 38. doboz B V. 1002/108/1920, 40. doboz B 434/16/1921, 41. doboz B 1237/13/1921, 43. doboz B I. 14/24/1922, 45. doboz B I. 857/21/1922, 53. doboz B II. 1985/23/1923

<sup>123</sup> FAYER LÁSZLÓ: 1889. i.m. 29.

<sup>124</sup> SZABÓ ANDRÁS: 1979. i.m. 17-18.

megtorlás hagyományos formáiba.<sup>125</sup> Az 1908: XXXVI. törvénycikk legnagyobb érdeme volt, hogy meghatározta a fiatakorúak körét, melyet 12-18. év közé tett. Másik nagy jelentősége, hogy a kor szellemiségének megfelelően a fiatakorúakra teljesen új, speciális szankciórendszert dolgozott ki. Elsődleges célja a preventív, javító – nevelő jellegű szankciók meghonosítása volt,<sup>126</sup> és egyébként is mindig vizsgálni kellett, hogy a büntethetőséghez szükséges érzelmi- és erkölcsi fejlettséggel rendelkeztek-e. Négy fajta szankció volt kiszabható, súlyosságuk szerint növekvő sorrendben:

- dorgálás
- próbára bocsátás
- javító-nevelés
- szabadságvesztés

Bár, mint azt láthatjuk a szabadságvesztés büntetés megengedett volt, de nem ugyanolyan tartalommal, mint a felnőttek esetében. A fiatakorúakra nézve csak fogház és államfogház fokozatban volt kiszabható, és az is csak enyhébb büntetési tétellel.

A próbára bocsátás keretében pedig a feltételes elítélés angol-amerikai jogrendszerekből átvett formáját valósította meg, azaz nem a kiszabott büntetést függesztette fel feltételesen (surcis), hanem magát az ítélelhozatalt halasztották el egy évre, szigorú szabályokhoz kötött felügyelet mellett.

A fiatakorúak tekintetében azért indokolt az ilyenfajta elkülönítés, illetve a Csemegi-kódex szellemiségével teljesen szembe menő javító- megelőző célzatú büntetési rendszer kialakítása, mert egyrészt, mint azt ár említettem a fiatakorú elkövetőknek nem volt meg a megfelelő felismerési képességük az egyes delictumok tekintetében, már csak ezért sem lehet indokolt az ugyanolyan mérvű büntetés. Másrészt a fiatakorúak jellemükből adódóan, még elég könnyen befolyásolhatóak, pozitív, illetve negatív értelemben is. Pozitív értelemben, mivel a büntetés célja, az is, hogy megakadályozza az elkövetőt abban, hogy újabb bűncselekményt kövessen el, érdemes a fiatakorúakat javító jellegű intézetekben elhelyezni, és ott ránevelni a tisztességes, szabálykövető életmódra. Valamint ezért áll fenn a dorgálás is, mint megfelelő büntetési eszköz lehetősége, mert sokszor a véletlen tévútra tévedt, csekélyebb jelentőségű bűncselekményt elkövető fiatalal szemben, elég lehet a bírói hatalom rosszallásának kifejezése juttatása a későbbi visszatartás érdekében.<sup>127</sup> Persze náluk is igaz az, hogy nem minden elkövető egyforma, nem mindenki lehet könnyen a javulásra hajlamos, azért a

---

<sup>125</sup> U.a. 19.

<sup>126</sup> VÁMBÉRY RUSZTEM: 1913. i.m. 89.

<sup>127</sup> SZABÓ ANDRÁS: 1979. i.m. 90.

legcélszerűbb, például a javító-nevelőintézkedést határozatlan időben megállapítani, és akkor bocsátani vissza őket az eredeti környezetükbe, amikor már nem áll fenn a szükségessége.<sup>128</sup>

A nevelés lényege ugyanis, hogy az ember, mint érzelmi és értelmi lény formálható.

A negatív értelemben való befolyásolásuk elkerülése végett, pedig pont azért érdemes őket kiszakítani otthoni környezetükből, hogy ne mindennap a rossz példával találkozzanak, és ne legyen kitéve a bűnbecsábulás lehetőségének, illetve ezért nem indokolt őket, a felnőtt bűnelkövetőkkel azonos intézményrendszerben elhelyezni, mert sokszor az így halott és kitanult dolgok miatt lesz alkalmatlan velük szemben a javító-nevelő intézkedés célja.<sup>129</sup>

Mivel a fiataikorúak elhatárolásának elsődleges okát, a beszámítási és felismerési képességük hiányos voltában jelöltem meg, ezért fontosnak tartom, hogy kitérjek arra, hogy e miatt, a fiataikor határát soha nem lehet úgymond egy egyenes vonallal, egy adott életkorban meghatározni. Persze a Büntetőtörvénykönyven be kell lőnie egy bizonyos határt, mert túl megterhelő lenne a bíróságoknak minden egyes fiataikorú elkövetővel szemben vizsgálni a felismerési képességük mértékét. Főleg ha belegondolunk abba, hogy a háború<sup>130</sup> és a társadalmi kapillaritás következtében a fiataikorú elkövetők száma jelentősen nőtt évről-évre.<sup>131</sup> A visszaszorításért való küzdelem, pedig elsősorban a bíróságok és a pártfogó felügyelet feladata lett.<sup>132</sup> A bírói gyakorlatban ezért kialakult, vagy továbbra is megmaradt a fiatal kor, mint enyhítő körülményre való hivatkozás, melyet általában a 18-tól a 22. életévükben járó úgynevezett fiatal felnőttek javára vettek figyelembe.

Így például N. József ügyében:<sup>133</sup>

*N. Józsefet (22 éves) az első fokon eljáró Debreceni Királyi törvényszék bűnösnek mondta ki a Btk. 92. §-ra tekintettel, a Btk. 20. §-nak alkalmazásával sikkasztás vétségében, amelyet úgy követett el, hogy M. B. –tól használatra kapott 2000 Koronán felüli értékű prímhegedűt, mint birtokába került idegen ingó dolgot, azzal hogy eladta, jogtalanul eltulajdonította.*

---

<sup>128</sup> FAYER LÁSZLÓ: 1889. i.m. 32.

<sup>129</sup> U.a. 34.

<sup>130</sup> VÁMBÉRY RUSZTEM: *Fiataikorúak bírósága a háború után* JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1917/ 52. évf./ 9. sz. 77.

<sup>131</sup> ANGYAL PÁL: *A fiataikorúak bírósága a háború alatt és után* JOGTUDOMÁNYI Közlöny 1917/ 52. évf./17. sz. 153-155.

<sup>132</sup> ANGYAL PÁL: *A fiataikorúak bírósága a háború alatt és után* JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1917/52. évf./ 18. sz. 165-167.

<sup>133</sup> Hbml. VII./ 2. b 48. doboz B 2298/10/1922, 65. doboz BI. 3304/25/1925, 65. doboz BI. 3384/32/1925, 63. doboz BI. 2465/25/1925, 62. doboz BII. 1946/9/1925, 61. doboz BI. 833/11/1925

A bíróság e cselekménye miatt 3 hónap fogházbüntetésre, és egy évi hivatalvesztésre és politikai jogai ugyanilyen tartamú felfüggesztésére ítélte. Mely kiszabásakor figyelembe vette a vádlott büntetlen előéletét, ifjú korát és az azzal járó könnyelműségét, mint enyhítő körülményt; mellyel szemben súlyosító körülményt nem észlelt.

A Debreceni Királyi Ítéltábla a vádlott bűnössége megállapítása miatt felmentés végett bejelentett fellebbezése folytán az első fokban eljáró törvényszék ítéletét helybenhagyta.

Egyébként pedig, azt hogy valaki a bűncselekménye elkövetése során fiatakorút használt fel, és vett rá az elkövetésre, vagy bűnrészességre, amivel megrontotta őt, a bíróságok mindig súlyosító körülményként mérlegelték. Mint tette azt E. Antal ügyében is:

*E. Antalt és O. Istvánt a Debreceni Királyi törvényszék bűnösnek találta a Btk. 92. § alkalmazása folytán a Btk. 20. §-a szerint minősülő egy-egy rendbeli orgazdaság vétségében, amelyet úgy követtek el, asztalos tanulóktól deszkákat vagyoni haszon végett megszereztek, habár tudták, hogy ők azokat szolgálандó gazdájuktól lopták, és így lopás büntette következtében jutottak azok birtokába.*<sup>134</sup>

A királyi törvényszék e cselekményükért E. Antalt 2 hónapi fogházra, mint főbüntetésre és 1 évi hivatalvesztésre, valamint politikai jogai ugyanilyen tartamú felfüggesztésre, míg O. Istvánt 1 hónapi fogházra, és 1 évi hivatalvesztésre és politikai jogai felfüggesztésre, mint mellékbüntetésre ítélte. A büntetés kiszabásánál figyelembe vette büntetlen előéletüket, a kár csekély értékét, és részbeni beismerésüket, mint enyhítő körülményt, ezzel szemben súlyosító körülményként mérlegelte, azt, hogy fiatakorú tetteket bűncselekmény elkövetésére biztattak.

---

<sup>134</sup> Hbml VII./ 2. b 59. doboz B I. 3132/10/1924

## Záró gondolatok

Megállapítható tehát, hogy a büntetéskiszabás törvényi szabályozása és annak a gyakorlatban való érvényesülése között jelentős eltérések mutatkoztak.

Ez legfőképpen abban jelenik meg, hogy a 92. § a bíróknak szinte korlátlan hatalmat ad a büntetés mértékének megállapításában.<sup>135</sup> Így az elbírált esetek többségében a bíróságok a 92.§ alkalmazásával a főszabályként megállapított középértéktől eltérve, azt meg sem közelítő rendkívül alacsony büntetést szabtak ki. A rendkívüli enyhítés ilyen gyakori alkalmazása a korra jellemző szociológiai, gazdasági okoknak tudható be, illetve hogy a bírósági szintek között nem volt egységes az enyhítő és súlyosbító körülmények megítélése.

A bírák ugyanis számos esetben az enyhítő körülmények felhasználásával próbáltak alkalmazkodni a kor sajátos fennálló viszonyaihoz, mely által olyan körülmények is jelentőséggel bírhattak a büntetéskiszabás során, amelyet a klasszikus iskola tanaira épülő Csemegi- kódex nem tartalmazott.

Majd a közvetítő iskola tanai és a humanizmus térnyerése következtében a társadalom által egyre elfogadottabb, és kívánatosnak tartott követelmények fogalmazódtak meg a fennálló rendszerrel szemben, mint az egyénesítés, igazságosság, arányosság, mely mindenképpen magával vonta a büntetőtörvénykönyvük reformjának igényét, amely azonban még jó pár évig váratott magára. De le kell szögeznünk, hogy a fennálló társadalmi viszonyokhoz és követelményekhez a hazai bírói gyakorlat – még ha a kívánatos törvényi szabályozás hiányában sokszor következetlenül, és nem egyöntetűen is – nagyszerűen tudott alkalmazkodni, és ítéleteiben megjelentek a modern kor büntetőjogának elemei.

A kor nagy szellemiségei, mint Angyal Pál, Finkey Ferenc, Fayer László vagy Vámbéry Ruzstem ugyan műveiken keresztül ugyan keresték a választ megoldásra váró feladatokra, de törvényi szinten való kodifikálásukra csak később kerülhetett sor.

---

<sup>135</sup> EÖRDÖGH ANDRÁS: *A büntetlen előélet, mint enyhítő körülmény* JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY 1895/ 30. évf./15. sz. 118.

## **Bibliográfia:**

- Alföldi Dávid: Értékhatar és büntetés, Jogtudományi Közlöny 1923. 58. évf. 8. sz. 61.
- Angyal Pál: A háború hatása büntetőjogunkra, Magyar Jogászegyleti Értekezések 1915. 75.f. 45-72.
- Angyal Pál: A fiataikorúak bírósága a háború alatt és háború után, Jogtudományi Közlöny 1917. 52. évf. 17. sz. 153-155.
- Angyal Pál: A kultúra kriminál-etiológiai jelentősége, Büntetőjogi dolgozatok Balogh Jenő születése ötvenedik évfordulójának ünnepére, Pécs, Wessely- Horváth Ny. 1916. 5-25.
- Antal Tamás: Az ítélőtáblák decentralizációja (1890–1891), Bírák Lapja 2003/ 2. sz. 74–82.
- Antal Tamás: A debreceni ítélőtábla megszervezése, Belvedere 2003. február-március 4-12.
- Antal Tamás: Az Ítélőtáblák újjászervezése, Jogtudományi Közlöny 2003/10. sz. 432-439.
- Aurer György: Háború és kriminalisztika, Jogtudományi Közlöny 1917. 52. évf. 7. sz. 66.
- Aurer György: Büntetőjogi reformkérdések, Jogtudományi Közlöny 1923. 58. évf. 8. sz. 57-59.
- Balogh Jenő: Nyomor és büntettek, Budapest, Franklin- Társulat, 1908.
- Balogh Jenő: Újabb bűnügyi törvényhozás külföldön, Magyar Jogászegyleti Értekezések 1910. 6. füzet 241-254.
- Baumgarten Izidor: Reformtervek a büntetés kiméréséről, Jogtudományi Közlöny 1904. 39. évf. 19. sz. 153.
- Berger Miksa: Egyöntetűség kérdése a büntetés kimérésében, Jogtudományi Közlöny 1904. 39. évf. 16. sz. 125-128.
- Bónis György: A magyar bírósági szervezet és perjog története, Budapest, Levéltárak Országos Központja, 1961.
- Bud János: Bűnügyi statisztika, Jogtudományi Közlöny 1906. 41. évf. 9. sz. 73.
- Bűnügyi statisztika (1904), Jogtudományi Közlöny 1906. 41. évf. 7. sz. 54.
- Carl Lueber: Strafgezetzbuch für das Deutsche Reich, Erlangen, Deichert, 1876.
- Degré Miklós: A visszaesés, mint büntetést felemelő körülmény a tervezetekben, Jogtudományi Közlöny 1914. 49. évf. 3. sz. 24-25.
- Degré Miklós: A visszaesés, mint büntetést felemelő körülmény a tervezetekben. Jogtudományi Közlöny 1914. 49. évf. 1. sz. 5-7.
- Degré Miklós: Az 1928. év büntető igazságszolgáltatása, Jogállam- jog és államtudományi szemle, 1929. 28. évf. 3. sz. 114-119.

Deres Petronella: Az alkohol hatására elkövetett bűncselekmények büntető anyagi, jogi értékelésének szabályozástörténete- a kezdetektől a Csemegi-kódex vonatkozó rendelkezéséig, Jogtörténeti Szemle, 2007/1. sz. 36-39.

Doleschall Alfréd: A svájci, osztrák, és német büntetőjavaslatok, Magyar Jogászegyleti Értekezések 1910. 8. f. 335-423.

Dr. Eduard Wüst: Die sichernden Massnahmen im Entwurf zu einem schweizerischen Strafgesetzbuch, Zürich, Albert Müller's Verlag, 1905.

Eördögh András: A büntetlen előélet, mint enyhítő körülmény, Jogtudományi Közlöny 1895. 30. évf. 15. sz. 118-120.

Fayer László: A magyar büntetőjog kézikönyve, Budapest, Franklin- Társulat, 1900.

Fayer László: Büntetési rendszerünk reformja: adalék a Btk. módosításához, Budapest, Franklin- Társulat, 1889.

Finkey Ferenc: Szemelvények Finkey Ferenc kisebb szakdolgozataiból Budapest- Pécs, Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Ny. 1940.

Finkey Ferenc: Az egység és többség tana a büntetőjogban, Sárospatak, Főiskolai Ny. 1895.

Finkey Ferenc: A magyar anyagi büntetőjog jelenállapota, Kassa, 1923.

Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, Budapest, Grill, 1909.

Finkey Ferenc: A motívumok értékesítése a legújabb büntető törvényjavaslatokban, Magyar Jogászegyleti Értekezések 1910. 10. f. 453-500.

Finkey Ferenc: Büntetési rendszerünk egyszerűsítése, Budapest, Magyar Jogász- Újság Kiadóhivatala, 1904.

Finkey Ferenc: Motívumok tana a büntetőjogban, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1903. 4. f. 247-345.

Földes Béla: Kriminalitásunk újabb alakulása, Jogtudományi Közlöny 1904. 39. évf. 4. sz. 25.

Friedrich Openhoff: Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich, Berlin, Reimer, 1901.

Gál Jenő: Büntetőjogunk fejlődése és a háború, Magyar Jogászegyleti Értekezések 1915. 76. füzet, 75-92.

Hacker Ervin: Bevezetés a büntetőjogba, Budapest, Pfeifer Ferdinánd, 1924.

Hacker Ervin: Kriminalitásunk 1921-1927-es években, Miskolc, ifj. Ludvig István Könyvnyomdája, 1929.

Hacker Ervin: Társadalmi kapillaritás és kriminalitás, Finkey Ferenc irodalmi munkásságának négy évtizedes évfordulójának emlékére, Pécs, 1936. 97-108.

Heil Fausztin: A büntetés kimérésének kérdése, Jogtudományi Közlöny 1906. 41. évf. 12. sz.

97-99.

Heller Erik: Adalékok a büntetés kiszabás alapvető kérdéseire törvényhozói és ítélkezési szempontból, Büntetőjogi dolgozatok Balogh Jenő születése ötvenedik évfordulójának ünnepére Pécs, Wessely és Horváth Könyvnyomda, 1916. 169-189.

Irk Albert: A büntetőjog átalakulása, Kolozsvár, 1915.

Dr. Justus Olshausen: Kommentar zum Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich, Berlin, F. Vahlen, 1900.

Kármán Elemér: Az 1902. évi bűnügyi statisztikai eredményei a büntetés kiszabása szempontjából, Jogtudományi Közlöny 1904. 39. évf. 34. sz. 273-274.

Magyar István: A büntetés kimérése Magyar Jogászegyleti Értekezések 1910. 9. füzet 427-450.

Marton Géza: A vagyonelleni deliktumok rendszere a Büntetőtörvénykönyvben. Jogtudományi Közlöny 1916. 51. évf. 8. sz. 77-78.

Pauler Tivadar: Büntetőjogtan, Budapest, Pfeifer Ferdinánd, 1869-1870.

Popper Manó: Az enyhítő és súlyosító körülményekről Jogtudományi Közlöny 1906. 41. évf. 36. sz. 308.

Récsy Géza: A büntetés rendszerének alapelvei. Jogtudományi Közlöny 1878. 13. évf. 18. sz. 147-148.

Schultheisz Emil: A jogrend érzelmi alapjának büntetőjogi védelme, Finkey Ferenc irodalmi munkásságának négy évtizedes évfordulójának emlékére, Pécs, 1936. 323-329.

Schultheisz Emil: A büntetés kiszabása, Budapest, Jogi Kiadó, 1953.

Stipta István: A magyar bírósági rendszer története, Miskolc, 1998.

Szabó András: A büntett és büntetése, Budapest, Gondolat, 1979.

Szabó András: Igazságosan vagy okosan? Budapest, Akadémiai Kiadó, 1993.

Dr. Székely Ferencz: A magyar büntetőtörvénykönyv büntetési és börtönrendszerének jelenlegi végrehajtása és ennek eddigi eredményei, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 3. f. 81-105.

Dr. Tarnai János: Beccaria: Büntett és büntetés, Budapest, Révai Leó kiadása, 1887.

Tartsányi Dániel: A kriminalisztika tudomány fejlődése, Finkey Ferenc irodalmi munkásságának négy évtizedes évfordulójának emlékére, Pécs, 1936. 347-361.

Tercsák Tamás: Előreláthatóság – mint a szerződésen belül okozott kár megtérítésének korlátja, Polgári jogi dolgozatok, Budapest, 1993.

Tormai János: A visszaesés és vagyon elleni cselekmények a Javaslatban, Jogtudományi

Közlöny 1923. 58. évf. 22. sz. 169-171.

Vámbéry Ruzstem: A büntetőjog, Budapest, Grill, 1913.

Vámbéry Ruzstem: Büntetőjog és ethika, Budapest, Politzer, 1907.

Vámbéry Ruzstem: A büntetőjogi értékhatár felemelése, Jogtudományi közlöny 1917. 52. évf. 42. sz. 368-370.

Vámbéry Ruzstem: Fiatalok bírósága a háború után, Jogtudományi Közlöny 1917. 52. évf. 9. sz. 77.

Vargha Ferencz: A büntetés kiszabása, Jogtudományi Közlöny 1912. 47. évf. 51. sz. 443-445.

### **Felhasznált levéltári anyag:**

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 38. doboz

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 39. doboz

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 40. doboz

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 41. doboz

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 42. doboz

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 43. doboz

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 44. doboz

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 45. doboz

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 46. doboz

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 47. doboz

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 48. doboz

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 49. doboz

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 50. doboz

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 51. doboz

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 52. doboz

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 53. doboz

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 54. doboz

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 55. doboz

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 56. doboz

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 57. doboz

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 58. doboz

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 59. doboz

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 60. doboz  
Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 61. doboz  
Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 62. doboz  
Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 63. doboz  
Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 64. doboz  
Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VII./2. b 65. doboz